

Veronica Salovaara / Pauliina Hongisto / Mirjam Kalland / Julia Puumalainen

OPASTE

Lasten kuulemisen käsikirja

– lähtökohtina lapsilähtöisyys ja paikkaperustaisuus

Lasten kuulemisen käsikirja – lähtökohtina lapsilähtöisyys ja paikkaperustaisuus

Kirjoittajat: Veronica Salovaara, Pauliina Hongisto, Mirjam Kalland & Julia Puumalainen

Julkaisija: Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö sr.

Suunnittelu ja taitto: Päivi Saarentaus, Miun Idea

Kuvitus: Alina Drake

Kannen kuva: Shutterstock

ISBN 978-952-7458-13-6 (PDF)

ISSN 2954-2855

Itlan oppaat ja käsikirjat 2024:1

Sisällys

Johdanto	2
1 Lasten kuulemisen lähtökohdat	3
1.1 Valmistautuminen kuulemiseen	3
1.2 Lapsilähtöisen kuulemisen periaatteet	4
1.3 Paikkaperustaisuus ja esiselvitys	5
1.4 Kuulemisen eettiset periaatteet, luvat ja suostumukset	6
1.5 Riskien kartoittaminen	6
1.6 Menetelmien valinta ja tarvittavat välineet	7
2 Lasten kanssa läpikäytävät asiat kuulemistilaisuuden alussa	10
2.1 Kuulemisprosessin vaiheet	10
2.2 Kuulemisen aihe, tavoite ja menetelmät	10
2.3 Henkilötietojen kerääminen ja käsittely	11
2.4 Osallistuminen on vapaaehtoista	11
2.5 Saa kysyä!	11
2.6 Mitä kuulemisen jälkeen tapahtuu?	11
2.7 Haluatko osallistua?	11
3 Kuulemisen aikana huomioitavat asiat	14
3.1 Lapsilähtöisyys vuorovaikutustilanteessa	14
3.2 Turvallinen, inklusiivinen tila	14
3.3 Kaikkien lasten huomioiminen kuulemistilaisuudessa	15
3.4 Lasten näkemysten kirjaaminen	16
3.5 Kuulemistilaisuuden päättäminen	16
4 Kuulemisen jälkeen	17
4.1 Aineiston jäsentäminen, analysointi ja käyttäminen päätöksenteossa	17
4.2 Tiedon palauttaminen lapsille	17
4.3 Päätöksen arviointi	17
5 Lasten kuulemisen laatukriteeristö	19
6 Lähteet	21
7 Liitteet	24

Johdanto

Lasten oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin on turvattu Suomen perustuslaissa sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa. Lapsilla on oikeus tulla kuulluiksi ja ilmaista näkemyksensä kaikissa heitä itseään koskevissa asioissa ja päätöksissä (S 60/1991, 12 artikla). Lapsia tulee kohdella tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti (L 731/1999, 6 §).

Lasten oikeuksien turvaamiseksi lasten ja lapsiperheiden etuja ja tarpeita on selvitettävä päätöksenteossa. Lapsivaikutusten arvioinnilla pyritään tuottamaan tietoa siitä, miten jokin päätös tai toiminta vaikuttaa lapsiin. Arviointeja voidaan toteuttaa prosessin eri vaiheissa. **Ennakoarvioinnissa** vaikutuksia arvioidaan ennen päätöksen tai muutoksen toimeenpanoa, kun taas **prosessiarviointi** voidaan toteuttaa päätöksen toimeenpanon yhteydessä. Jo tehdyn päätöksen tai jatkuvan toiminnan vaikutuksia arvioidaan **seuranta-arvioinnilla**. Eri vaiheissa toteutetut arvioinnit täydentävät toisiaan (esim. Iivonen & Pollari, 2022).

Tämä käsikirja on laadittu tueksi kuntien viranhaltijoille sekä muille tahoille ja organisaatioille, jotka toteuttavat lasten kuulemista osana lapsivaikutusten arviointia. Lapsilla tarkoitetaan tässä kaikkia alle 18-vuotiaita. Käsikirja antaa konkreettisia työkaluja ja välineitä lapsilähtöiseen lasten kuulemiseen sen suunnittelusta toteutukseen ja suoritettun kuulemisen laadun arviointiin. Käsikirja on kehitetty lasten suoran kuulemisen menetelmiin, ja esimerkkeinä käytetään erityisesti työpapajamenetelmiin soveltuvia työtapoja. Toivomme, että lasten kuulemisen koulutukset vakiintuisivat pian osaksi kuntien ja muiden toimijoiden käytänteitä, jotta lasten kuulemista voitaisiin toteuttaa yhdenmukaisesti kaikkialla.

Käsikirja on laadittu osana Muuttuva väestö -tutkimushanketta, joka toteutettiin vuosina 2021–2023 (Aro ym., 2023; Kyösti ym., 2023). Hanke on rahoitettu osana opetus- ja kulttuuriministeriön vuosina 2020–2022 toteuttamaa varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laadun ja tasa-arvon parantamiseen tähdännyttä Oikeus oppia -kehittämishjelmaa. Käsikirja perustuu Muuttuva väestö -hankkeen tuloksiin (Salovaara ym., 2023), kirjoittajien omiin kokemuksiin ja havaintoihin tutkimushankkeen aikana toteutetuista lasten kuulemisista sekä lasten kuulemisesta tehtyjen aikaisempien selvitysten ja tutkimusten tuloksiin (esim. Hart, 1992; Iivonen & Pollari, 2021; Lundy, 2007; Shier, 2001; Stenvall, 2020; Stenvall ym., 2021).

Toivomme, että käsikirjasta on apua ja tukea kaikille lasten kuulemisen toteuttajille!

Helsingissä lasten oikeuksien päivänä 20.11.2023

Veronica, Pauliina, Mirjam & Julia

1 Lasten kuulemisen lähtökohdat

1.1 Valmistautuminen kuulemiseen

Lasten kuuleminen vaatii huolellista valmistautumista. Kun kuuleminen tapahtuu osana lakisääteistä lapsivaikutusten arviointia, on hyvä perustaa työryhmä pohtimaan, mistä asioista lapsia on kuultava, miten heidän näkemyksensä voidaan ja aiotaan ottaa huomioon päätöksenteossa sekä miten ja milloin kuuleminen toteutetaan. Lapset tulee ottaa mukaan suunnittelu- tai kehittämistyöhön jo varhaisessa vaiheessa, jolloin heillä on todellinen mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoon tai suunniteltuun toimenpiteeseen. Lasten kuulemistä varten laaditaan suunnitelma ja aikataulu.

Tässä käsikirjassa käsitellään lasten suoraa kuulemistä. Kirja antaa hyvän perustan toteuttaa kuulemistä lapsilähtöisesti, joten siihen kannattaa tutustua jo etukäteen. Lisäksi tämä käsikirja on hyvä pitää mukana kuulemisen suunnittelussa ja toteutuksessa. Lasten suoralla kuulemisella tarkoitetaan vuorovaikutteista kuulemistilannetta, jossa kuulemisen toteuttaja kohtaa lapset suoraan. Suoran kuulemisen toteuttamisen

tapoja on monia, esimerkiksi haastattelut ja työpajat. Suorassa kuulemisessa lapsille voidaan antaa mahdollisuus tuoda esiin asioita myös ennalta määrättyjen kysymysten tai keskusteluteemojen ulkopuolelta. Lisäksi suora kuuleminen mahdollistaa niin lasten kuin aikuistenkin jatkokysymykset ja antaa kuulemisen toteuttavalle aikuiselle mahdollisuuden tarkistaa, että lasten vastausten sisältö on ymmärretty oikein.

Jotta lasten suorat kuulemistilaisuudet toteutuvat asianmukaisesti ja yhdenvertaisesti, kuulemisen toteuttajan tulee olla huolellisesti perehtynyt tehtäväänsä. Lapsilähtöisessä kuulemisessa kuulemisen toteuttajalla tulee olla osaamista vuorovaikutteisista menetelmistä. Olisi myös hyvä, että kuulemisen toteuttajalla olisi lasten vuorovaikutteista kohtaamista tukeva koulutus ja/tai kokemusta lasten kanssa työskentelystä. Lasten kuulemisen toteuttamisesta ei toistaiseksi järjestetä vakiintuneita, yhdenmukaisia koulutuksia, mutta viime vuosina aiheesta on ilmestynyt paljon hyviä oppaita, verkkokoulutuksia ja käsikirjoja.

LISÄTIETOA lasten kuulemisesta löytyy esimerkiksi näistä oppaista ja materiaaleista:

- eOppiva & kansallinen lapsistrategia. (2023). *Lapsen oikeudet*. eOppiva ja kansallinen lapsistrategia ovat yhteistyössä suunnitelleet koulutuskokonaisuuden, josta jokainen lasten kanssa työskentelevä löytää tietoa ja työkaluja lapsen oikeuksien edistämiseen. <https://www.eoppiva.fi/kokoelmat/lapsen-oikeudet/>
- Stenvall, E., Tiitinen, L., Saarinen, L., Pollari, P. & Sirtamo, J. (2021). *Lasten kuulemisen käsikirja lainvalmistelijoille*. (Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2021:6). https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163428/VNK_2021_6.pdf
- Iivonen, E. & Pollari, K. (2021). *Lapsivaikutusten arvioinnin käsikirja lainvalmistelijoille*. (Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2021:5). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-370-8>
- Iivonen, E. & Pollari, K. (2022). *Lapsivaikutusten arvioinnilla parempia päätöksiä – Lapsivaikutusten arviointi, lapsibudjetointi sekä lapset ja nuoret tiedontuottajina hyvinvointialueella. Ohjeistus hyvinvointialueiden päättäjille, nuorisovaltuustoille ja viranhaltijoille*. (Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2022:2). <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-166-7>
- UNICEF & Pelastakaa Lapset ry. (2023). *Opas lasten näkemysten kuulemiseen*. UNICEF ja Pelastakaa Lapset ovat koonneet käytännönläheisiä esimerkkejä, hyviä käytäntöjä, valmiita kyselypohjia ja menetelmällisiä vinkkejä lasten kuulemisen vahvistamiseksi. <https://www.lapsiystavallinenkunta.fi/lapsiystavallinen-kunta-mallin-tyovaiheet/nykytilan-kartoituksella-arvioidaan-kunnan-lapsiystavallisuuden-tilaa/opas-lasten>
- Pelastakaa Lapset ry. (2023a). *Katsele palveluita lapsen silmin -työkirja*. <https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2021/11/16142112/katsele-palveluita-lapsen-silmin-tyokirja-valmis.pdf>

1.2 Lapsilähtöisen kuulemisen periaatteet

Kun tehdään lapsiin vaikuttavia päätöksiä tai toimia, on tärkeää, että päätös tehdään lasten edun mukaisesti ja että lasten näkemyksiä kuullaan ja ymmärretään. Lasten näkemyksiä selvitetessä on hyvä perehtyä lapsilähtöiseen näkökulmaan. Lapsilähtöisessä näkökulmassa (esim. Nilsson ym., 2015; Stenvall, 2020) pyritään ymmärtämään lasten omat lähtökohdat ja tuodaan esiin heidän näkemyksensä mahdollisimman tarkasti siten kuin he ovat ne itse tuoneet esiin. Lapsilähtöisessä näkökulmassa aikuisella on aito kiinnostus lasten kokemuksiin, ajatuksiin ja tunteisiin. Aikuinen myös kokee voivansa oppia jotakin uutta tutustumalla lasten näkökulmaan asiasta. Kuuleminen tulee pyrkiä toteuttamaan siten, että se soveltuu kaikille lapsille iästä, taustasta, kyvyistä, äidinkielestä, terveydentilasta tai muusta ominaisuudesta riippumatta.

Lapsilähtöisessä kuulemisessa lapsille annetaan tilaa tuoda esiin heille tärkeitä asioita. Kuulemisen toteuttajan on pyrittävä varmistamaan, että hän on ymmärtänyt lasten näkemykset oikein ja kirjannut ne siten kuin lapset ovat itse tarkoittaneet. Kaikki lapsille relevantit asiat tulee kirjata. Vaikka kuuleminen on toteutettu lapsilähtöisesti – eli tuomalla esiin lasten näkemykset heidän omista lähtökohdistaan –, lasten vastausten tulokinnassa ja päätöksenteossa voidaan käyttää lapsikeskeistä näkökulmaa eli aikuisen näkökulmaa lasten asioista. Aikuisella on aina vastuu huolehtia siitä, että päätöksessä on huomioitu asiat, joita lapset eivät välttämättä ikänsä, kokemuksensa tai kehitystasonsa vuoksi voi tai osaa huomioida vastauksissaan.

Lapsilähtöisessä kuulemisessa tärkeässä asemassa on vahva osallisuuden kokemus. Osallisuus tarkoittaa, että lapset voivat vaikuttaa siihen toimintaan, johon he osallistuvat, ja että heillä on realistisia mahdollisuuksia vaikuttaa päätöksentekoon (Hart, 1992; Kirby ym., 2003; Lundy, 2007; Turja, 2010). Jos lasten kuuleminen on näennäistä, osallisuus ei toteudu. Niin sanotut näennäiskuulemiset ovat esimerkiksi sellaisia, joissa a) lapsilta kysytään asioita, mutta heidän näkemyksillään ei ole vaikutuksia päätöksentekoon, b) lasten mielipidettä kysytään asiasta, joka on todellisuudessa jo päätetty, c) kuullaan ainoastaan pientä lapsijoukkoa, joka ei edusta kaikkia niitä lapsiryhmiä, joita asia koskee, tai d) lapsia johdatellaan vastaamaan tietyllä tavalla tai heidän näkemyksiään vääristellään. Näennäisissä kuulemisissa lapset ovat mukana toiminnassa tai päätöksenteossa ainoastaan ”koristeina” (Hart, 1992) esimerkiksi siksi, että laki velvoittaa toimijoita kuulemaan lapsia.

Tällaisissa prosesseissa lasten näkemyksiä ei oteta vakavasti heidän ikänsä tai kokemattomuutensa vuoksi. Ei myöskään riitä, että jostakin aiheesta kuullaan ainoastaan pientä lapsiryhmää, vaan lasten näkemysten tulee olla hyvin edustettuina. Lisäksi lasten näkemykset tulee ottaa aidosti mukaan päätöksentekoon – tasavertaisesti muiden näkemysten kanssa.

Osallisuus edellyttää osallisuuden tunnetta, ja tämä tunne syntyy vuorovaikutuksessa. Lapset kokevat, että aikuinen on kiinnostunut heidän ajatuksistaan ja kokemuksistaan ja että heidän näkemyksensä otetaan vakavasti (Kalland, 2020). Lapset voivat itse tehdä toiminnan kehittämisen aloitteita, eikä

LISÄTIETOA lasten osallisuuden lisäämisestä yhteiskunnassa ja omassa työkuulttuurissa löytyy esimerkiksi näistä oppaista ja materiaaleista:

- Fagerström, I. & Östman, N. (2019). *Jag vill också vara med. Handbok för delaktighetsfrämjande processnätverk i arbete med barn och unga*. (FSKC rapporter 2019:1). Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området & Mathilda Wrede-institutet. https://fskc.fi/Site/Data/2067/Files/Handbok_Delaktighet_FSKC_01_2019.pdf
- Shier, H. (2001). Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. *Children & Society*, 15(2), 107–117. <https://doi.org/10.1002/chi.617>
- Tulensalo, H., Kalliomeri, R. & Laimio, J. (2021). *Kohti lapsen näköistä osallisuutta*. Pelastakaa Lapset ry. <https://www.pelastakaalapset.fi/lapsilta-opittua/lapsilta-opittua/osallisuus/kohti-lapsen-nakoista-osallisuutta/kohti-lapsen-nakoista-osallisuutta-kirja/>

vaikuttaminen tapahdu ainoastaan aikuisten aloitteesta tai aikuisten määräämillä tavoilla (Hart, 1992). Aikuisen tehtäväksi jää sovittaa lasten näkemykset ja ehdotukset yhteen toimivaksi kokonaisuudeksi, jolla voidaan kehittää toimintaa, jotta se palvelisi lapsia parhaalla mahdollisella tavalla. Lapset voivat esimerkiksi nostaa esiin haasteita etäopetuksessa tai koulumatkoissa, mutta aikuisella tai päätöksentekijällä on kokemusta, taitoa tai valtaa vaikuttaa toimintaan ja muuttaa käytänteitä tai lainsäädäntöä. Lasten osallisuuden lisäämiseen on hyvä perehtyä etukäteen esimerkiksi lukemalla osallisuuden lisäämisestä omassa työympäristössä ja omissa käytännöissä.

1.3 Paikkaperustaisuus ja esiselvitys

Kuulemisen valmisteluvaiheessa mietitään tarkkaan kohderyhmää ja aihetta. Keitä suunnitteilla oleva muutos koskee? Mistä siihen liittyvistä asioista olisi syytä kuulla lapsia? Jotta kuulemisen aiheesta saadaan suunnittelun, kehittämisen tai päätöksenteon kannalta hyödyllisiä vastauksia, kuuleminen toteutetaan paikkaperustaisesti. Paikkaperustaisella kuulemisella tarkoitetaan sitä, että kuuleminen sidotaan paikalliseen kontekstiin – eli kuullaan juuri niitä lapsia, joita arvioitavana oleva muutos tai toiminta koskee.

Paikkaperustaisen kuulemisen lähtökohtana on, että paikallisten olosuhteiden vaikutus lasten arkeen tunnistetaan. Lapset elävät arkaan erilaisissa paikoissa, joissa elämänlaatuun ja arjen rakentumiseen vaikuttavat resurssit ja ilmiöt ilmenevät erilaisina. Lapsilla on tietoa oman elinympäristönsä ainutlaatuisista olosuhteista ja paikallisista erityispiirteistä. Lapsilla voi olla paljon sellaista tietoa, jota aikuisilla ei ole. Tätä tietoa tulisi hyödyntää lapsia koskevien palveluiden ja toimintojen suunnittelussa ja kehittämisessä. Vain siten palveluilla voidaan pyrkiä vastaamaan paikallisten lasten tarpeisiin. Tämä edellyttää, että lasten näkemysten ja kokemusten tuottamaa paikallista tietoa arvostetaan ja se nähdään relevanttina palvelujen suunnittelu- ja kehittämistyössä.

Jotta kuulemistilaisuuteen osataan valita relevantit teemat ja kuulemisen toteuttaja voi tarvittaessa kysyä päätöksenteon kannalta oleellisia jatkokysymyksiä, on tärkeää, että hänellä on hyvä ennakkokäsitys kuulemisen aiheesta. Kuulemiseen onkin syytä valmistautua riittävästi. Valmistautumisvaiheeseen kuuluu kuultavana olevasta aiheesta tehtävä esiselvitys, joka auttaa lisäämään ymmärrystä kyseisen asian tilasta. Aiheeseen voi perehtyä esimerkiksi kartoittamalla aikaisempia tutkimustuloksia ja raportteja. Kuulemisen aiheesta riippuen kansalliset selvitykset, esimerkiksi kouluterveyskyselyt (Terveystietokeskus, 2023), lapsi- ja nuorisobarometrit (Lapsiasiavaltuutettu, 2023; Valtion nuorisoneuvosto, 2023) sekä aiheeseen liittyvät tutkimukset ja selvitykset voivat antaa tärkeää tietopohjaa ja auttaa kuulemisen toteuttajaa saamaan hyvän yleiskuvan kuulemisen aiheesta.

Aikaisemmat tutkimukset ja selvitykset voivat myös auttaa hahmottamaan, mistä näkökulmasta aihetta kannattaa lähestyä lasten kanssa ja millaisia kysymyksiä aiheesta kannattaa kysyä. Esimerkiksi korkeakoulujen, osaamiskeskusten tai kansalaisjärjestöjen osaamista kannattaa hyödyntää. Myös lasten vaikuttajaryhmillä, kuten lasten parlamenteilla ja nuorisovaltuustoilla, voi olla paljon kokemusta, tietoa ja osaamista lasten asioista. Mahdollisuuksien mukaan olisi tärkeää perehtyä myös kuultavana olevan asian paikalliseen kontekstiin. Kuulemisen toteuttajan voi olla hyvä tietää, millaisia keskusteluja aiheesta on aikaisemmin käyty paikallisella tasolla ja millaisia paikallisia erityispiirteitä aiheeseen liittyy.

Kun esiselvitys on tehty, kannattaa pohtia, miten tietoja voidaan käyttää kuulemisen kysymysten laatimisessa ja päätöksenteossa. Mitä jäi vielä epäselväksi? Mitä aikaisemmista raporteista tai selvityksistä jäi puuttumaan? Onko aikaisempien selvitysten kohderyhmä ollut sama kuin nyt toteutettavassa kuulemisessa? Edustivatko muut selvitykset tai tutkimukset kaikkia niitä lapsiryhmiä, joita asia koskee?

Oikean kohderyhmän valitseminen on kuulemisen kannalta tärkeää. Kohderyhmän tulee edustaa monipuolisesti kaikkia niitä lapsiryhmiä, joita kuultavana oleva asia koskee. Siksi on tärkeää pyrkiä tavoittamaan eri taustoista ja lähtökohdista tulevia lapsia. On pohdittava, miten kuulemisella voidaan tavoittaa myös niitä lapsia, jotka ovat valtaväestöön nähden erilaisia, haavoittuvassa asemassa tai erilaisista lähtökohdista tai jotka kuuluvat marginalisoituihin ryhmiin tai vähemmistöryhmiin. Lisäksi on pyrittävä tavoittamaan eri sukupuolten edustajia sekä eri-ikäisiä lapsia. Lasten edustusryhmät, esimerkiksi lasten parlamentit tai oppilaskunnat, eivät aina edusta kaikkia lapsiryhmiä, koska niihin ei välttämättä valikoidu kaikista taustoista tai lähtökohdista tulevia lapsia. Toisaalta voi myös olla tarpeellista kuulla tai konsultoida juuri tiettyjä edustusryhmiä, esimerkiksi vähemmistöryhmien edustusryhmiä, jotta varmistetaan kaikkien äänten kuuleminen. Tietyn kohderyhmän tavoittamisessa voidaan hyödyntää olemassa olevia verkostoja, kuten järjestöjä, vaikuttajaryhmiä sekä nuoriso- ja vapaa-ajan toimijoita.

Päiväkodit ja oppilaitokset ovat yleensä hyviä paikkoja tavoittaa lapsia laajasti erilaisista taustoista. Lähtökohtaisesti kaikki Suomessa asuvat lapset ovat oppivelvollisia 18. ikävuoteen asti ja osallistuvat esi- ja perusopetukseen sekä toisen asteen tai nivelvaiheen koulutukseen. Tämän lisäksi lähes 90 prosenttia 3–5-vuotiaista lapsista osallistui varhaiskasvatukseen vuonna 2021 (Suomen virallinen tilasto [SVT], 2023). Kuuleminen voi olla hyvä toteuttaa päiväkotitai koulupäivien yhteydessä myös siksi, että päiväkodit ja koulut ovat lapsille yleensä tuttuja ja turvallisia paikkoja.

1.4 Kuulemisen eettiset periaatteet, luvat ja suostumukset

Lasten kuulemisen tulee aina tapahtua eettisiä periaatteita noudattaen ja lapsia kunnioittaen. Tarvittavat luvat tulee hankkia ajoissa (esim. lapselta, huoltajalta, varhaiskasvatusyksiköstä, koulusta ja/tai kunnasta). Henkilötietojen käsittelyssä noudatetaan tietosuojalainsäädännön mukaisia tietosuojaperiaatteita. Lisäksi laaditaan tarvittaessa tietosuojaseloste. Eettisiin periaatteisiin, arvoihin ja lakiin perustuvan lähestymistavan tulee läpäistä kuulemisprosessi aina suunnitteluvaiheesta päätöksentekoon asti. Kunnioitus lapsia kohtaan on lasten kuulemisprosessin tärkein periaate. Lapset tulee kohdata kunnioittavasti heidän näkemyksistään, taustastaan tai asemastaan riippumatta. Kuulemisen tarkoituksesta ja päämäärästä on viestittävä selkeästi ja avoimesti. Kuulemisen toteuttajan on toimittava oikeudenmukaisesti sekä kohdeltava kaikkia tasapuolisesti ja tasavertaisesti.

Lapsille tulee tiedottaa kuulemisesta ajoissa esimerkiksi kirjeellä tai ennen kuulemistä järjestettävällä vierailulla. Tiedotteessa tai vierailulla on hyvä kertoa kuulemisen aiheesta, tarkoituksesta, ajankohdasta ja toteutustavasta. On tärkeää kertoa, että kuulemiseen osallistuminen on vapaaehtoista. Lisäksi on hyvä kertoa, kuka tai mikä taho kuulemisen toteuttaa, sekä ilmoittaa kuulemisen toteuttajan yhteystiedot lapsille ja/tai heidän huoltajilleen mahdollisia kysymyksiä varten. Jos huoltajilta tarvitaan lupa kuulemiselle tai heille tiedotetaan kuulemisesta, on muistettava viestiä heidän äidinkielellään tai kielellä, jota he ymmärtävät riittävällä tasolla. Valokuvaamista ja videointia on pääsääntöisesti vältettävä kuulemistilaisuudessa, ja tämä tieto on välitettävä kaikille tilaisuuden läsnäolijoille. Mahdollinen kuvaaminen edellyttää sekä lasten että heidän huoltajiensa lupaa.

Jos kuulemisen toteuttaa päiväkodissa tai koulussa henkilö-kuntaan kuulumaton aikuinen, henkilökuntaa on hyvä ohjeistaa muistuttamaan lapsia kuulemistilaisuudesta vielä lähellä tilaisuuden ajankohtaa. Näin tilanne ei tule lapsille yllätyksenä. Henkilökunnan on hyvä muistuttaa lapsia myös siitä, kuka on tai ketkä ovat tulossa vierailulle ja miksi. Lisäksi lapsia on hyvä muistuttaa kuulemisen aiheesta ja vapaaehtoisuudesta. Tällöin he voivat orientoitua tapahtumaan etukäteen eikä ulkopuolisten aikuisten vierailu todennäköisesti tunnu niin hämmäntävältä.

1.5 Riskien kartoittaminen

Kuulemisesta mahdollisesti aiheutuvat riskit kartoitetaan ja niihin varaudutaan tekemällä riskienhallintasuunnitelma. Lasten osallistuminen kuulemiseen ei saa muodostaa heille riskiä eikä vaikeuttaa heidän elämäntilannettaan.

Mahdolliset riskit voivat liittyä lasten psyykkiseen tai fyysiseen turvallisuuteen, yksityisyyteen tai oikeusturvaan. Kuulemisen toteuttajan kannattaa arvioida etukäteen, käsitelläänkö kuulemisen aikana sellaisia aiheita, jotka voivat aiheuttaa lapsille mielipahaa, pelkoa tai stressiä. Jos arvioidaan, että käsiteltävät aiheet saattavat vaikuttaa lapsiin negatiivisesti, on pohdittava, millä tavalla aiheita voitaisiin käsitellä mahdollisimman sensitiivisesti.

Esimerkiksi jos kuulemisen aiheena ovat koulujen palveluverkkomuutokset ja päätöksentekijöiden pohdinnassa on kuulemiseen osallistuvien lasten oman koulun lakkauttaminen, aiheen käsittely voi luonnollisesti aiheuttaa lapsissa huolta, pelkoa ja muita ikäviä tunteita – vaikka mahdollisen lakkauttamisen olisi suunniteltu tapahtuvan vasta useamman vuoden päästä. Tällaisissa tapauksissa voi olla turha huolestuttaa lapsia asiasta, joka ei välttämättä edes toteudu tai joka mahdollisesti toteutuu vasta monien vuosien päästä, kun lapset ovat

LISÄTIETOA lasten kuulemiseen liittyvistä eettisistä periaatteista löytyy esimerkiksi näistä oppaista ja materiaaleista:

- Hipp, T. & Palsanen, K. (2014). *Lasten osallistumisen etiikka – lapset ja nuoret palveluiden kehittäjinä. Kymmenen periaatetta*. Lastensuojelun Keskusliitto. https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Lasten_osallistumisen_etiikka.pdf
- Tietosuojavaltuutetun toimisto (2023a). *Tietosuojaperiaatteet*. <https://tietosuoja.fi/tietosuojaperiaatteet>. Tietoa tietosuojasta ja henkilötietojen käsittelystä.
- Save the Children. (2021). *The Nine Basic Requirements for Meaningful and Ethical Children's Participation*. https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/basic_requirements-english-final.pdf/. Tietoa lasten kuulemiseen liittyvistä eettisistä periaatteista.

jo siirtyneet pois koulusta. Tällöin voi olla syytä miettiä, millä tavalla aihetta kannattaa lähestyä. Kuulemisen toteuttaja voi esimerkiksi pyrkiä etäännyttämään aiheen lasten omasta koulu- tai päiväkotiympäristöstä ja kuulla lapsia yleisellä tasolla, esimerkiksi ”tulevaisuuden koulusta” (Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma, 2018).

Nuorimpien lasten kanssa voidaan hyödyntää myös tarinan-kerrontamenetelmää, jossa lapsille kerrotaan ensin lyhyt tarina tai satu kuulemisen aiheesta. Tarinan päätteeksi voidaan keskustella siitä, mitä lapset ajattelevat tarinasta. Tämän jälkeen kysymykset viedään lähemmäksi lasten omaa elämää. Myös Muuttuva väestö -tutkimuksen aikana kehitettyä mallia, jossa nostetaan lapsilähtöisesti esiin lapsille tärkeitä asioita, voidaan hyvin hyödyntää kehittämis- ja suunnittelutyössä. Malli sopii kaikenikäisille (kuvio 1 sekä liitteet 1, 2 ja 3).

Lasten yksityisyyttä on suojeltava kuulemisprosessissa. Kun lapsia kuullaan ryhmässä, kannattaa välttää liian sensitiivisiä aiheita. Näin yksittäiset lapset eivät joudu kiusalliseen tilanteeseen tai kielteisen huomion kohteeksi. On myös tärkeää muistuttaa lapsia heidän oikeudestaan olla vastaamatta tiettyihin kysymyksiin. Lapsille voi kertoa, että jos jokin kysymys on liian henkilökohtainen tai siihen vastaaminen ei jostakin muusta syystä tunnu mukavalta, kysymykseen saa jättää vastaamatta.

Yksi lapsilähtöisen kuulemisen keskeisistä lähtökohdista on, että lapsia kannustetaan ilmaisemaan omia näkemyksiään sekä tuomaan esiin heille itselleen tärkeitä aiheita. Nämä aiheet voivat olla sellaisia, joista kuulemisen toteuttaja ei ole etukäteen suunnitellut keskustelevalansa lasten kanssa. Tällöin esiin voi nousta myös sensitiivisiä aiheita tai lasta koskevia arkaluontoisia tai huolta herättäviä tietoja. On hyvä muistaa, että kuka tahansa voi tehdä lastensuojeluilmoituksen, jos lapsesta tai hänen esiin ottamistaan aiheista nousee huoli – esimerkiksi kuulemisen aikana. Ohjeita lastensuojeluilmoituksen tekemiseen löytyy Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen sivuilta (THL, 2023b). Lisäksi tiettyjen toimialojen ammattihenkilöt ovat tiettyissä tilanteissa velvollisia tekemään lastensuojeluilmoituksen hyvinvointialueelle (Lastensuojelulaki 2007/417, 25 §). Ilmoitus tulee tehdä, jos kuulemisen toteuttaja on tehtävässään saanut ”tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä” (Lastensuojelulaki 2007/417, 25 §).

Jos työntekijällä on aihetta epäillä, että lapsen on kohdistunut rikos, hänen tulee lisäksi tehdä rikosilmoitus poliisille. Näin tulee toimia, jos epäilee, että alaikäinen on joutunut esimerkiksi pahoinpitelyn tai seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi. On tärkeää perehtyä velvollisuuksiinsa etukäteen, jotta osaa toimia oikein eri tilanteissa. Lastensuojeluilmoitus tulee tehdä viipymättä, eikä sitä saa delegoida esimerkiksi esihenkilölle.

1.6 Menetelmien valinta ja tarvittavat välineet

Lasten näkemyksiä voidaan selvittää erilaisin menetelmin. Kuulemisen menetelmäksi voidaan valita esimerkiksi kysely, työpaja, haastattelu, keskustelu, ryhmätyö, ryhmäkeskustelu, visuaaliset menetelmät, tarinankerronta, sadutus, havainnointi, leikilliset tehtävät tai piirtäminen. Esimerkkejä erilaisista menetelmistä löytyy esimerkiksi Suomen UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -mallista (Suomen UNICEF, 2023). Eri menetelmiä voidaan myös yhdistellä. Esimerkiksi keskusteluissa ja työpajoissa lapset voivat kirjoittaa, kertoa suullisesti tai piirtää omien mieltymystensä mukaisesti. Työpajoissa lapset voivat työskennellä yksin tai yhdessä. Ryhmätyöskentelyssä lapset voivat jakaa ja vaihdella erilaisia rooleja. Esimerkiksi jos osa lapsista haluaa kertoa näkemyksiään vain suullisesti, muut lapset voivat kirjoittaa tai piirtää ryhmän näkemyksiä paperille. Lapsilta voi myös tiedustella, mikä olisi heille mieluisin työskentelytapa. Kun lapset saavat vaikuttaa menetelmän valintaan, he saattavat olla motivoituneempia osallistumaan kuulemiseen. Lapsilla voi olla paljon ideoita osallistumistavasta, ja he ehdottavatkin usein uusia tapoja toteuttaa kuulemista (van Bijleveld ym., 2020; Weckström, 2021).

Menetelmästä riippumatta kuulemisessa täytyy aina huomioida lasten ikä, kehitystaso, taidot ja kyvyt. Kuulemisen menetelmä on sovellettava lapselle tai lapsiryhmälle sopivaksi. On huolehdittava, että menetelmä ei ole ulossulkeva vaan mahdollistaa kaikkien lasten osallistumisen. Vanhemmilla lapsilla itsenäisempi työskentelytapa, esimerkiksi pienryhmätyöskentely, saattaa toimia paremmin. Tällöin lapset voivat keskustella ja kirjoittaa itsenäisesti näkemyksistään. On kuitenkin tärkeää, että myös itsenäisemmin työskentelevien lasten vastaukset käydään heidän kanssaan läpi väärinkäsitysten välttämiseksi.

Menetelmää valittaessa on hyvä kiinnittää huomiota myös siihen, kuinka paljon aikaa kuulemiselle varataan. Nuoret lapset eivät jaksa keskittyä yhtä pitkään kuin vanhemmat, ja tämä kannattaa huomioida kysymysten tai käsiteltävien aihealueiden määrässä. Nuoret lapset saattavat myös tarvita enemmän aikaa kysymyksiin vastaamiseen. Myös kuulemistilaisuudessa mukana olevien aikuisten määrä on suhteutettava lasten ikään ja määrään.

Ennen kuulemistä tulee miettiä, mitä materiaaleja ja välineitä kuulemistilanteeseen tarvitaan mukaan. Kuulemisessa voidaan tarvita esimerkiksi paperia, lyijykyniä, värikyniä, erilaisia toimintaa ohjaavia ja kuvaavia kuvakortteja tai tunnekortteja. Kun kuulemistilaisuudessa hyödynnetään esteettömän viestinnän keinoja, voidaan mahdollistaa useamman lapsen osallistuminen ja osallisuus. Esteettömällä viestinnällä tarkoitetaan puhetta tukevia ja korvaavia keinoja (Aivoliitto, 2023). Niitä voivat olla esimerkiksi erilaiset kuvakortit, tunnekortit tai tukiviittomat. Esteettömän viestinnän ja kuulemisen kannalta on hyvä miettiä myös, tarvitaanko paikalle tulkkia tai muuta avustajaa.

Muuttuva väestö -tutkimushankkeessa kehitettyä mallia (kuvio 1) voidaan käyttää lasten kuulemisen työpajojen vastauspohjana. Malli löytyy tämän käsikirjan lopusta suomeksi, ruotsiksi ja pohjoissaameksi (liitteet 1, 2 ja 3). Mallin idea on yksinkertainen, ja se soveltuu eri-ikäisille ja monikielisille lapsille. Mallin avulla lapset voivat ilmaista näkemyksiään joko piirtämällä, kirjoittamalla tai kertomalla. Mallia voidaan käyttää sekä itsenäiseen työskentelyyn että ryhmätyöskentelyyn. Se antaa lapsille tilaa kertoa vapaasti tietyistä aihealueista. Tarkoituksena on tuoda esiin asioita, jotka lapset kokevat tärkeiksi.

Vastauspohja kannattaa tulostaa tarpeeksi suurelle paperille (esim. A3). Mallin ensimmäisessä osiossa lapset saavat kertoa vapaasti ennalta määrätystä teemasta, esimerkiksi koulumatkoista ("Kertokaa teidän koulumatkastanne"). Seuraavassa

osiossa lapset saavat kertoa asioista, jotka tekevät heidät iloisiksi ("Mikä tekee teidät iloisiksi koulumatkastanne?"). Seuraavaksi lapset saavat kertoa asioista, jotka harmittavat heitä ("Harmittaako jokin asia koulumatkastanne?"). Lopuksi lapset saavat kertoa toivomuksistaan aiheeseen liittyen ("Jos saisitte toivoa, millainen koulumatka teillä olisi?"). Viimeisenä asiana lapset voivat vielä jättää viestejä päätöksentekijöille ("Mitä haluaisitte kertoa päätöksentekijöille koulumatkastanne?"). Lapsilta kannattaa varmistaa, että he ymmärtävät kaikkien kysymyksissä esiintyvien sanojen merkityksen. Lapsilla voi esimerkiksi olla vaikeuksia ymmärtää sanaa 'pätöksentekijä', jolloin voidaan käyttää termiä 'aikuinen'. Hankalien sanojen merkitys tulee selittää lapsille, tai niille tulee pyrkiä keksimään helpommin ymmärrettäviä synonyymeja.

Kuvio 1.

Vastauspohja työpajatyöskentelyyn tai itsenäiseen työskentelyyn.

 Kertokaa...	 Minut tekee iloiseksi...	 Viesti aikuisille/päätäjille...
 Minua harmittaa...	 Jos saisin toivoa...	

TARKISTAKAA ennen kuulemista seuraavat asiat:

- **Lapset on otettu mukaan heti prosessin alkuvaiheessa.** Lapset otetaan mukaan suunnittelu- tai kehittämissuunnitelmaan varhaisessa vaiheessa, jolloin heillä on todellinen mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoon tai toimenpiteeseen.
- **Lasten kuulemisen on toteuttanut tehtävään koulutettu henkilö.** Jotta lasten kuulemistilaisuudet toteutuisivat kaikkialla asianmukaisesti ja yhdenvertaisesti, kuulemisen toteuttajan tulee olla huolellisesti perehtynyt tehtäväänsä ja lasten kanssa työskentelyyn.
- **Lapsilähtöisyys.** Kuuleminen toteutetaan lapsilähtöisesti. Lapsilähtöisessä kuulemisessa lasten näkemykset pyritään tuomaan aidosti esiin. Siinä painotetaan lasten osallisuutta kuulemisen aikana ja sen jälkeen. Lasten tulee kokea, että heitä kuunnellaan ja kuullaan ja että heidät otetaan aidosti mukaan päätöksentekoprosessiin.
- **Paikkaperustaisuus.** Kuuleminen toteutetaan paikkaperustaisesti. Paikkaperustaisella kuulemisella tarkoitetaan sitä, että kuuleminen sidotaan paikalliseen kontekstiin eli kuullaan juuri niitä lapsia, joita arvioitavana oleva muutos tai toiminta koskee. Paikkaperustaisen kuulemisen lähtökohdaksi on, että paikallisten olosuhteiden vaikutus lasten arkeen tunnistetaan.
- **Kuulemisen aiheesta on tehty esiselvitystä.** Ennen kuulemistä aiheesta tehdään esiselvitystä esimerkiksi kartoittamalla aikaisempia tutkimustuloksia ja raportteja. Esiselvitys auttaa lisäämään ymmärrystä kuultavana olevan asian tilasta. Aikaisemmat tutkimukset ja selvitykset voivat auttaa hahmottamaan, mistä näkökulmasta aihetta kannattaa lähestyä lasten kanssa ja millaisia kysymyksiä aiheesta kannattaa kysyä.
- **On tehty erityisiä toimia, jotta kuulemisella tavoitetaan eri taustoista ja lähtökohdista tulevia lapsia.** Kohderyhmän tulee edustaa monipuolisesti niitä erilaisia lapsia, joita kuultavana oleva asia koskee.
- **Tarvittavat luvat ja suostumukset on hankittu asianmukaisesti.** Lasten kuulemisen tulee aina tapahtua eettisiä periaatteita noudattaen ja lapsia kunnioittaen. Tarvittavat luvat hankitaan ajoissa.
- **Kuulemisesta mahdollisesti aiheutuvat riskit on kartoitettu ja niihin on varauduttu.** Kuulemiseen osallistumisesta ei saa koitua haittaa eikä riskiä lapsille. Ennen kuulemistä kartoitetaan mahdolliset riskit ja tehdään riskienhallintasuunnitelma.
- **Kohderyhmälle on valittu sopivin kuulemismenetelmä.** Menetelmästä riippumatta kuulemisessa huomioidaan lasten ikä, kehitystaso, taidot ja kyvyt. Kuulemisen menetelmä sovelletaan lapselle tai lapsiryhmälle sopivaksi.

2

Lasten kanssa läpikäytävät asiat kuulemistilaisuuden alussa

2.1 Kuulemisprosessin vaiheet

Kuulemistilaisuudessa on tärkeää kertoa lapsille heidän oikeuksistaan ja tilaisuuden kulusta. Lapset ovat jo saaneet esitietoja kuulemisesta tiedotteen tai kuulemisen toteuttajan vierailun muodossa. Mahdollisesti myös huoltajat, koulun tai päiväkodin henkilökunta tai muut lasten kanssa toimivat aikuiset ovat keskustelleet kuulemisesta lasten kanssa.

Ei kuitenkaan kannata olettaa, että lapset tietävät tai muistavat kuulemistilaisuuteen tullessaan, mistä on kyse. Kuulemisen toteuttajan tulee aina tilaisuuden alussa esitellä itsensä sekä kertoa – lasten ikä ja kehitystaso huomioiden –, mistä kuulemistilaisuudessa on kyse, miten kuuleminen toteutetaan, mikä on kuulemisen tavoite ja tarkoitus sekä miten kuulemisprosessi etenee. Lapsille on kerrottava kuulemiseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta sekä siitä, mitä tietoja lapsista kerätään, mitä lasten vastauksille tapahtuu kuulemistilaisuuden jälkeen ja kenelle lasten näkemykset esitellään. Jos lapset saavat vastata anonyymisti, on tärkeää selittää heille, mitä tämä käytännössä tarkoittaa.

Lasten on yleensä hankala hahmottaa byrokraattisten päätöksentekoprosessien kulkua ja lasten kuulemisen asemaa siinä. Sen vuoksi prosessin eri vaiheista on syytä kertoa mahdollisimman selkeästi. Kuvien käyttäminen kerronnan tukena voi auttaa lapsia prosessin vaiheiden hahmottamisessa. On tärkeää varmistaa, että lapset ymmärtävät, mihin he ovat osallistumassa ja mihin he antavat suostumuksensa. Tämän lisäksi lapsille tulee kertoa ymmärrettävällä tavalla eettisistä ja lakisääteisistä asioista. Muuttuva väestö -hankkeessa kehitettiin malli kuulemisprosessin vaiheista kertomiseen. Malli löytyy suomeksi, ruotsiksi ja pohjoissaameksi tämän käsikirjan lopusta (liitteet 4, 5 ja 6). Liitteeseen on myös tekstitön versio mallista, jota voi soveltaa omaan kuulemistilaisuuteen sopivaksi (liite 7).

Muistilista lasten kohtaamiseen löytyy Pelastakaa Lapset ry:n sivuilta:

Pelastakaa Lapset ry. (2023b). Muistilista lasten kohtaamiseen. https://pelastakaa-lapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2023/06/19101744/kohtaamisen-muistilista_huoneentaulu.pdf

2.2 Kuulemisen aihe, tavoite ja menetelmät

Lapsille kerrotaan kuulemistilaisuuden aiheesta, tavoitteesta ja menetelmistä heidän ikänsä ja kehitystasonsa huomioiden. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että käytetään selkeää kieltä ja sellaisia sanoja, jotka lapset ymmärtävät. Lapsilla on oltava tieto siitä, miksi kuulemistilaisuus järjestetään, sekä tarpeeksi tietoa kuultavana olevasta aiheesta, jonka pohjalta he voivat muodostaa mielipiteitä ja näkemyksiä kuultavana olevasta asiasta.

Lapsille voi kertoa, että kuulemistilaisuudessa kysytään esimerkiksi koulumatkoista ja että tästä asiasta kysytään lapsilta, koska aikuiset haluavat tehdä päätöksiä, joissa huomioidaan lasten näkemykset asiasta. Samalla voi mainita, että juuri lapset ovat tämän asian asiantuntijoita, koska he osaavat kertoa parhaiten omista kokemuksistaan koulumatkoihin liittyen. Heti tilaisuuden alussa on hyvä korostaa, että kysymyksiin ei ole oikeita tai väärä vastauksia vaan aikuiset ovat kiinnostuneita lasten omista mielipiteistä ja kokemuksista. Lapsille tulee kertoa myös siitä, millä tavalla kuuleminen toteutetaan konkreettisesti eli millaisia työskentelytapoja siinä käytetään.

2.3 Henkilötietojen kerääminen ja käsittely

On tärkeää kertoa lapsille, millä tavalla heidän henkilötietojaan kerätään, käsitellään ja säilytetään. Henkilötietoja ovat sellaiset tiedot, joiden perusteella henkilö voidaan tunnistaa suoraan tai välillisesti esimerkiksi yhdistämällä yksittäinen tieto johonkin toiseen tietoon, joka mahdollistaa tunnistamisen (Tietosuojavaltuutetun toimisto, 2023b). Henkilötieto on monille lapsille vieras käsite, joten kannattaa käyttää esimerkkejä ja

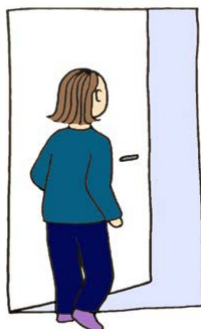

selkeää kieltä. Jos lapsille luvataan anonymiteettiä, heille myös kerrotaan, mitä se käytännössä tarkoittaa. Lapsille voidaan kertoa esimerkiksi, että osallistuminen tapahtuu nimettömästi, lasten nimet ja päiväkodin tai koulun nimi pysyvät salassa eikä kuulemisen toteuttaja kerro muille, mitä yksittäiset lapset ovat sanoneet.

Joskus lapset saattavat olla huolissaan siitä, että kuulemisen toteuttaja kertoo esimerkiksi koulun aikuisille, mistä kuulemisen aikana keskusteltiin. Jos lapsille luvataan, että koulun aikuiset eivät saa tietää, mitä yksittäiset oppilaat ovat sanoneet, tästä lupauksesta pidetään kiinni. Kuulemisen toteuttajan on kuitenkin hyvä valmistautua myös siihen, että joskus lapset saattavat toivoa, että jostakin tietystä asiasta kerrotaan esimerkiksi juuri koulun aikuiselle. Tällöin on suotavaa, että kuulemisen toteuttaja vie asian eteenpäin.

2.4 Osallistuminen on vapaaehtoista

Lapsilla on oikeus saada ilmaista mielipiteensä asioista, jotka koskevat heitä suoraan yksilöinä tai ryhmänä. Lapsilla on kuitenkin myös oikeus olla osallistumatta kuulemistilaisuuksiin tai olla vastaamatta kyselyihin tai kysymyksiin. Lapsille kerrotaan aina kuulemistilaisuuden vapaaehtoisuudesta ja siitä, että he voivat poistua tilaisuudesta tai olla osallistumatta siihen ilman, että se vaikuttaisi heihin epäedullisesti. On tärkeää muistaa, että huoltajan allekirjoittama lupa ei tarkoita lapsen suostumusta osallistua kuulemiseen.

2.5 Saa kysyä!

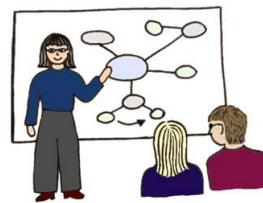
Lapsia on hyvä kannustaa kysymään kuulemisprosessiin liittyviä kysymyksiä. Lapsille kerrotaan, että he saavat kysyä mitä tahansa ennen kuulemistä, kuulemistilaisuuden aikana tai sen jälkeen. Heitä on hyvä muistuttaa, että ei ole oikeita tai vääriä vastauksia. Lapsille kerrotaan myös, että kaikki näkemykset ovat yhtä tärkeitä ja että kaikkia kuullaan tasapuolisesti.

On myös kerrottava, että jos lapsille tulee kysyttävää tilaisuuden jälkeen, lapsi, hänen huoltajansa tai esimerkiksi opettaja voi ottaa yhteyttä kuulemisen toteuttajaan. Lapsille on muistettava kertoa, mistä kuulemisen toteuttajan yhteystiedot löytyvät.

2.6 Mitä kuulemisen jälkeen tapahtuu?

Lapsille kerrotaan, mitä heidän vastauksilleen tapahtuu kuulemistilaisuuden jälkeen sekä millä tavalla ne käsitellään ja kirjataan. Heille kerrotaan, mistä he saavat lisätietoja kuulemisesta ja päätöksentekoprosessista.

Lasten on tiedettävä, kuka, ketkä tai mikä taho toimii yleisönä. Yleisöllä tarkoitetaan lasten näkemysten vastaanottajaa eli esimerkiksi

asiasta päättävää tahoa. Yleisöllä on velvollisuus kuunnella ja huomioida lasten näkemykset päätöksenteossa.

Tässä vaiheessa lapsille on hyvä kertoa, että vaikka päätöksentekijät pyrkivät ottamaan huomioon lasten näkemykset, päätöstä ei aina voida toteuttaa juuri niin kuin lapset ovat toivoneet. Lisäksi kannattaa muistuttaa, että päätöksentekijät pyrkivät kuitenkin toteuttamaan päätökset lasten edun mukaisesti eli siten, että päätös olisi lapsille paras mahdollinen.

2.7 Haluatko osallistua?

Ennen varsinaisen kuulemisen aloittamista lapsilta varmistetaan, että he ovat ymmärtäneet kuulemisen aiheen ja tavoitteet. Lapsilta kysytään, onko heillä kysyttävää kuulemistilaisuuden kulusta tai jostakin muusta kuulemisprosessin vaiheesta. Sen jälkeen kysytään, haluavatko he osallistua kuulemistilaisuuteen.

Lasten suostumusta voidaan pyytää kirjallisesti tai suullisesti. Huoltajalta luvan saaneiden nuorimpien lasten osalta suullinen suostumus on yleensä riittävä. Lapsia voidaan myös pyytää kertomaan osallistumishalukkuudestaan näyttämällä peukalolla ylöspäin tai alaspäin, esimerkiksi näin: "Haluatteko osallistua? Voitte näyttää peukalolla ylöspäin tai alaspäin. Jos haluatte osallistua, näytätte näin, ja jos ette halua osallistua, näytätte näin." (Kuulemisen toteuttaja näyttää esimerkkiä.)

On huomioitava, että lasten suostumusta kuulemistilaisuuteen osallistumiseen tulee kysyä vasta sen jälkeen, kun prosessi on esitelty heille tarkasti. Näin lapsilla on riittävästi tietoa, jonka pohjalta he voivat muodostaa päätöksensä osallistumisesta tai osallistumatta jättämisestä. On ensisijaisen tärkeää saada lapsen oma suostumus kuulemiseen. Suostumuksen antaminen on jatkuva prosessi: lapsilla on oikeus milloin tahansa kieltäytyä osallistumasta tai keskeyttää kuulemistilaisuus. Vaikka lasten halukkuus osallistumiseen on varmistettu kuulemistilaisuuden alussa, he saavat keskeyttää osallistumisensa missä vaiheessa tahansa. Keskeyttämistä ei tarvitse perustella millään tavalla.

Aina lapset eivät välttämättä halua tai uskalla sanoa suoraan, että he haluavat keskeyttää kuulemisen tai tarvitsevat pienen tauon. Lasten kehonkieltä onkin hyvä tarkkailla kuulemisen aikana, koska siitä voidaan pyrkiä tulkitsemaan halukkuutta olla tilanteessa. Liikehdintä saattaa olla tapa viestiä kokemuksesta, joita on vaikea pukea sanoiksi (Helavirta, 2007). Silloin lapset voivat tarvita aikuiselta enemmän tukea sanoittaa näkemyksiään. Toisinaan liikehdintä voi liittyä haluttomuuteen osallistua tai pienen tauon tarpeeseen. Varhaiskasvatuksikäiset lapset saattavat ilmaista halukkuutensa lopettaa esimerkiksi siirtymällä tilassa leikkien äärelle. Vanhemmat lapset puolestaan saattavat ryhtyä keskustelemaan kuulemisen aiheeseen liittymättömistä asioista.

Jos kuulemisen aikana huomataan, että lapset eivät jaksaisi keskittyä, eivät halua vastata kysymyksiin tai muuten näyttävät kehonkielillä, etteivät halua enää osallistua, heiltä voidaan kysyä, jaksavatko he vielä jatkaa, haluaisivatko he pitää tauon vai haluavatko he keskeyttää kuulemisen. Varsinkin nuorimmille lapsille lyhyt tauko tai taukojumppa voi olla hyvä ratkaisu, jos keskittyminen alkaa herpaantua mutta he haluaisivat edelleen jatkaa. Lapset voivat itse ehdottaa, millaista taukojumppaa tehdään. Kuulemisen toteuttaja voi hyvin osallistua jumppaan lasten kanssa, ja näin hän voi mahdollisesti päästä lähemmäs lapsia. Jos kuuleminen toteutetaan esimerkiksi koulussa ja aikaa

on varattu enemmän kuin tavallisen oppitunnin verran, kuulemisen aikana voi pitää välitunnin ja jatkaa tilaisuutta sen jälkeen.

Jos joku lapsista haluaa keskeyttää kuulemistilaisuuden, vastaus hyväksytään sellaisenaan. Kuulemistilaisuudesta vastaavan tulee varmistaa, että lapsella on turvallinen paikka, johon mennä, jos hän keskeyttää kuulemisen ennen muita. Vaihtoehtoisesti lapsen kanssa voi sopia, että hän saa tehdä omia asioitaan samassa tilassa, esimerkiksi piirtää tai lukea kirjaa, kun muut jatkavat työskentelyään. Kuulemisen toteuttajan on syytä tarkkailla lasten jaksamista koko tilaisuuden ajan ja tarvittaessa olla valmis päättämään koko tilaisuus suunniteltua aikaisemmin. Tärkeintä on, että lasten vapaaehtoisuus osallistumiseen säilyy läpi kuulemisen.

Joskus lapsen voi olla vaikea päättää, haluaako hän osallistua vai ei. Tähän voi olla monta syytä. Lapsi voi esimerkiksi olla kiinnostunut mutta ei ole täysin ymmärtänyt, mitä tilaisuudessa tulee tapahtumaan. Lapselle voi myös olla tärkeää nähdä, mitä ikätoverit vastaavat, ennen kuin hän vastaa itse. Näissä tapauksissa lapselle voi kertoa, että hän saa jäädä katsomaan, mitä tilaisuudessa tapahtuu, – mutta saa myös lähteä heti, jos kokee, ettei tilaisuus olekaan miellyttävä. On hyvä myös muistuttaa, että lapsi saa osallistua sen verran kuin haluaa ja ettei ketään pakoteta vastaamaan kysymyksiin.

Jos lapsi ilmaisee, että hän ei halua osallistua, vastaus hyväksytään sellaisenaan ilman suostutteluyrityksiä. On aina varmistettava etukäteen, että myös niille lapsille, jotka eivät osallistu kuulemiseen, on järjestetty tekemistä. Jos kuuleminen toteutetaan päiväkodissa tai koulussa, tästä on hyvä muistaa keskustella etukäteen henkilökunnan kanssa. Yleensä ne lapset, jotka eivät halua osallistua, siirtyvät päiväkodin tai koulun tavanomaiseen toimintaan.

TARKISTAKAA kuulemistilaisuuden alussa seuraavat asiat:

- **Lapsille on annettu tietoa kuulemisen aiheesta, tarkoituksesta ja menetelmästä.** Lapsilla on oltava tietoa siitä, miksi kuulemistilaisuus järjestetään, sekä tarpeeksi tietoa, jonka pohjalta he voivat muodostaa mielipiteitä ja näkemyksiä kuultavana olevasta asiasta. Lapsille kerrotaan, että kaikki näkemykset ovat yhtä tärkeitä ja kaikkia kuullaan tasapuolisesti.
- **Lapsille on kerrottu, millä tavalla heidän henkilötietojaan kerätään, käsitellään ja säilytetään.** On tärkeää kertoa lapsille, millä tavalla heidän henkilötietojaan kerätään, käsitellään ja säilytetään. Jos lapsille luvataan anonymiteettiä, heille kerrotaan, että he saavat osallistua kuulemistilaisuuteen nimettömästi.
- **Lapsille on kerrottu kuulemistilaisuuden vapaaehtoisuudesta.** Lapsille on kerrottava, että he voivat olla osallistumatta kuulemiseen tai poistua tilaisuudesta koska tahansa ilman, että se vaikuttaa heihin epäedullisesti.
- **Lapset ovat antaneet oman suostumuksensa osallistumiseen.** Lasten suostumusta voidaan pyytää kirjallisesti tai suullisesti. Huoltajalta luvan saaneiden nuorimpien lasten osalta suullinen suostumus on yleensä riittävä. Jos lapsi ilmaisee, että hän ei halua osallistua, vastaus hyväksytään sellaisenaan ilman suostutteluyrityksiä.
- **Lapsille on kerrottu, mistä he saavat lisätietoja kuulemisesta ja päätöksenteosta.** Lapsia muistutetaan, että he saavat kysyä mitä tahansa ennen kuulemistä, kuulemistilaisuuden aikana tai sen jälkeen.
- **Lapsille on kerrottu, ketkä tai mikä taho toimii yleisönä.** Lapsille kerrotaan, mitä heidän vastauksilleen tapahtuu kuulemistilaisuuden jälkeen ja millä tavalla ne käsitellään ja kirjataan. Lasten on myös tiedettävä, kuka, ketkä tai mikä taho toimii yleisönä. Yleisöllä tarkoitetaan lasten näkemysten vastaanottajaa eli esimerkiksi asiasta päättävää tahoa.

3 Kuulemisen aikana huomioitavat asiat

3.1 Lapsilähtöisyys vuorovaikutustilanteessa

Lasten edun mukaisen päätöksen tekeminen edellyttää lasten näkemysten ymmärtämistä ja esiintuomista parhaalla mahdollisella tavalla. Lapsilähtöisessä kuulemisessa pyritään tuomaan lasten näkemykset aidosti esiin. Lapsilähtöisessä kuulemisessa painotetaan lasten osallisuutta kuulemisen aikana ja sen jälkeen. Lapset kokevat, että heitä kuunnellaan ja kuullaan ja että heidät otetaan aidosti mukaan päätöksentekoprosessiin. Vuorovaikutustilanteessa kuulemisen suorittaja pyrkii aktiivisesti nostamaan esiin lasten omaa toimijuutta. Lapsille annetaan tilaa tuoda esiin aiheita myös suunniteltujen kysymysten ulkopuolelta. Lisäksi kuulemisen toteuttaja varmistaa, että on ymmärtänyt vastaukset siten kuin lapset ovat ne tarkoittaneet.

Vuorovaikutus lasten ja kuulemisen toteuttajan välillä on erittäin merkittävässä asemassa lapsilähtöisessä kuulemisessä. Vuorovaikutustilanteessa lasten kanssa kuulemisen suorittaja siirtyy vertikaalisesta vuorovaikutuksesta horisontaaliseen (Gerrits ym., 2005; Russell ym., 1998). Aikuinen ikään kuin luopuu aikuisen valta-asemasta, jolloin lasten oma toimijuus ja näkökulmat tulevat vahvemmin esille. Horisontaalisen vuorovaikutuksen on todettu lisäävän yhteistyötä ja yhteisymmärrystä (Russell ym., 1998). Horisontaaliseen vuorovaikutukseen liittyvät myös vastavuoroisuus ja jaettu valta. Esimerkiksi se, että lapsi saa poistua tilanteesta niin halutessaan, tarkoittaa, että hänellä on tilanteessa oikeus päättää omista asioistaan.

Kuulemisen toteuttajalla täytyy olla riittävästi kykyä ja taitoa toteuttaa vuorovaikutteinen kuuleminen. Lasten kuuleminen toteutetaan ottamalla huomioon lasten osallistumiskyky heidän subjektiivisesta näkökulmastaan – huomioimalla lasten kyky ymmärtää ja osallistua kuulemistilaisuuteen. Suorassa kuulemisessa on hyvä tarkistaa, että lasten erityistarpeet on huomioitu ja että kaikilla on yhtäläiset mahdollisuudet osallistua.

Lasten kohtaamisessa on hyvä välttää tietokoneen ja muiden digitaalisten välineiden käyttöä, koska ne saattavat aiheuttaa turhan muurin lasten ja kuulemisen toteuttajan välille. Digitaalisia välineitä voidaan kuitenkin käyttää esimerkiksi silloin, jos lapsille näytetään kuulemisprosessia havainnollistavia kuvia projektorin avulla. Myös lapsille mahdollisesti esitetty kysymykset voi olla hyvä asettaa näkyville kirjallisessa muodossa. On suositeltavaa, että kuulemisen toteuttaja keskittyy mahdollisimman paljon aitoon kohtaamiseen lasten kanssa eikä piiloudu tietokoneen ruudun taakse. Kaikki muistiinpanot lasten kuulemistilaisuudessa tulee tehdä läpinäkyvällä tavalla, jotta lapset näkevät ja saavat tietää, mitä kuulemisessa kirjoitetaan.

Kun lasten kanssa keskustellaan, kysymykset on hyvä pitää niin avoimina kuin mahdollista. Kysymykset voi aloittaa sanoilla ”miten” tai ”mikä”, esimerkiksi kysymällä yksinkertaisesti: ”Mitä mietitte tästä?” Alussa kannattaa välttää miksi-kysymyksiä, sillä ne voivat ohjata lapsia ajattelemaan, että kysymykseen olisi oikeita ja vääriä vastauksia. Miksi-sanan voi korvata esimerkiksi kysymällä: ”Mitä ajattelette, mistä mahtaa johtua, että...?” On tärkeää pohtia asioita yhdessä ja esittää jatkokysymyksiä: ”Mitä mieltä joku muu on tästä?” ”Kerro lisää!” Kuulemisessa on varmistettava, että kaikki ryhmän lapset pääsevät kertomaan ajatuksistaan. Joskus kuulemisen toteuttaja saattaa huomata kysyvän kyllä/ei-kysymyksiä (esim. ”Onko niin, että...?”). Silloin on hyvä jatkaa mikä- tai miten-tyyppisillä kysymyksillä. Jatkokysymyksiä voisivat olla esimerkiksi seuraavat: ”Kerro lisää siitä, mitä ajattelet!” ”Onko kenelläkään muulla ajatuksia tästä?”

Myös yksittäisten sanojen merkitystä kysymysten asettelussa on hyvä miettiä. Esimerkiksi Muuttuva väestö -tutkimushankkeessa selvitettiin asioita, jotka liittyivät lasten hyvinvointiin näiden omassa yhteisössä. Ensimmäisiltä osallistuvilta lapsiryhmiltä kysyttiin: ”Jos jotakin ikävää tapahtuu (päiväkodissa/koulussa), kenelle voit kertoa siitä?” Tällöin lapset nimesivät tällaiseksi henkilöksi muun muassa koulukuraattorin, koulupsykologin, opettajan ja rehtorin. Kysymyksen muotoilu muutettiin kuitenkin myöhemmin, ja seuraaville ryhmille kysymys esitettiin eri muodossa: ”Jos jotakin ikävää tapahtuu (päiväkodissa/koulussa), kenelle kerrot siitä?” Tällöin lapset nimesivät esimerkiksi kaverinsa tai vanhempansa. Tässä tapauksessa yksittäisellä sanalla kysymyksen muotoilussa oli merkittävä vaikutus siihen, mitä lapset vastasivat.

3.2 Turvallinen, inklusiivinen tila

Lapsille luodaan turvallinen, inklusiivinen tila, jossa he saavat ja uskaltavat ilmaista omia näkemyksiään. Lapsia on myös tuettava mielipiteidensä ja näkemystensä ilmaisemisessa. On tärkeää varmistaa, että kaikilla lapsilla on mahdollisuus osallistua ja että tila on saavutettava ja tarvittaessa esteetön. Inklusiivisuuteen kuuluu myös, että kuulemisen toteuttaja on helposti lähestyttävä. Moninaisuuteen ja erilaisten näkemysten esiintuomiseen tulee suhtautua asiallisesti ja kunnioittavasti. Kuulemisen suorittaja tunnistaa oman valta-asemansa, on tietoinen siitä ja pyrkii luomaan lapsille osallisuuden kokemuksen kuulemistilaisuudessa. Lapset voivat esimerkiksi vaikuttaa siihen, miten tilassa toimitaan. Työskennelläänkö esimerkiksi lattialla vai pöydän ääressä?

Yksi turvallisen, inklusiivisen kuulemisympäristön tärkeistä tekijöistä on kiireettömyys. Se voidaan varmistaa varaamalla kuulemiselle riittävästi aikaa. Kuuleminen voidaan toteuttaa esimerkiksi kahdessa osassa siten, että tilaisuuden välissä on välitunti tai muu tauko. Jos kuulemisen aikana alkaa näyttää siltä, että kaikkia suunniteltuja aiheita tai kysymyksiä ei ehditä käydä läpi, on parempi jättää suosiolla joitakin aiheita käsittelemättä kuin yrittää kiirehtiä tilannetta. Kuuleminen kannattaa aloittaa helpolla kysymyksellä ja vasta sen jälkeen siirtyä haastavampiin kysymyksiin. Aikaa tulee varata riittävästi, mutta kuulemistilanteessa on edettävä lasten jaksamisen mukaan.

Turvalliseen, inklusiiviseen tilaan liittyy myös fyysinen ympäristö. On hyvä, jos kuuleminen voidaan toteuttaa tilassa, joka on lapsille ennalta tuttu ja turvallinen, kuten ryhmän omassa tilassa, luokkahuoneessa tai oppilaskunnan tilassa. Nuorimpien lasten kanssa tutun aikuisen läsnäolo kuulemistilaisuudessa on tärkeää, sillä se luo osaltaan turvallista tilaa. On kuitenkin huomioitava, että vanhempien lasten kohdalla tutun aikuisen, kuten opettajan, läsnäolo saattaa rajoittaa sitä, kuinka vapaasti lapset puhuvat esimerkiksi kouluun liittyvistä asioista.

3.3 Kaikkien lasten huomioiminen kuulemistilaisuudessa

Kuuleminen toteutetaan kulttuuri-, sukupuoli- ja kielitietoisesti. Kaikkien lasten näkemyksiä kuullaan ja kunnioitetaan riippumatta heidän sukupuoli-identiteetistään tai seksuaalisesta suuntautumisestaan, kulttuuritaustastaan tai kielestään. Kulttuuritietoinen kuuleminen tarkoittaa, että kunnioitetaan kaikista kulttuuritaustoista tulevia lapsia ja luodaan kuulemistilaisuuteen syrjimätön ilmapiiri. Jos kuulemisen toteuttaja tarvitsee tietoa tietyistä kulttuurista, hän voi pyytää tukea ja neuvoja asiantuntijalta, esimerkiksi kyseisen yhteisön edustajajärjestöltä. Sukupuolitietoinen kuuleminen taas tarkoittaa, että kuulemisen suorittaja hyväksyy ajatuksen sukupuolten, seksuaalisen suuntautumisen ja identiteettien moninaisuudesta. Lasten sukupuolta ei oleteta heidän ulkonäkönsä perusteella, eikä kuulemisen käytännöillä ylläpidetä tai uusinneta binääristä sukupuolijakoa. Ei esimerkiksi kysytä: ”Mitä pojat ovat tästä mielestä?” Sen sijaan kysytään: ”Mitä te olette tästä mielestä?”

Kielitietoisuus kuulemisessa puolestaan tarkoittaa, että kuuleminen toteutetaan huomioimalla lasten kielitaidot. Vaikka kuuleminen olisi parasta suorittaa lasten äidinkielellä, tähän ei ole aina mahdollisuuksia. Päiväkodin tai koulun toimintakielellä toteutettu kuuleminen toimii yleensä riittävän hyvin. Tarvittaessa voidaan käyttää tulkkia. Kielitietoisuus tarkoittaa myös, että lapsia rohkaistaan käyttämään omia tapojaan ajatustensa ilmaisemiseen. Lisäksi hyväksytään monikielisten lasten usean kielen limittäinen käyttö, jolloin samassa lauseessa voi esiintyä sanoja useasta eri kielestä.

Tärkeintä on kommunikaatio ja lasten innokkuus ilmaista ajatuksiaan. Kuulemisen toteuttajan on hyvä rohkaista lapsia käyttämään kuulemisen toteutuskielen lisäksi muitakin kieliä tarpeen mukaan. Lisäksi tulee huomioida muulla kuin puheella kommunikoivat lapset. Nuoret lapset näyttävät usein myös elekielellä vastauksensa suoriin kysymyksiin. Kuulemistilaisuudessa kuulemisen toteuttajan ei tule tarttua kirjoitetun tai puhutun kielen mahdollisiin virheisiin vaan pyrkiä parhaansa mukaan ymmärtämään lasten ilmaisemaa sanomaa. Lapsia tulee kannustaa kertomaan, kirjoittamaan tai keskustelemaan omilla tavoillaan.

Lasten oman näkemyksen ilmaisemista tuetaan huomioimalla **heidän ikänsä, kehitystasonsa ja kykynsä**. Kuulemisen toteuttajan on pyrittävä varmistamaan, että kaikkien äänet tulevat esiin. On tärkeää suhteuttaa kuulemisen toteuttajien määrä lasten määrään. Lähtökohtaisesti nuorempien lasten kuulemistilaisuudessa olisi hyvä, jos läsnä olisi useampi aikuinen.

On tärkeää antaa sekä nuoremmille että vanhemmille lapsille mahdollisuus vaikuttaa siihen, kuinka he ilmaisevat itseään. Lapsilla voi olla erilaisia mieltymyksiä kommunikoinnin suhteen, minkä vuoksi heille täytyy antaa erilaisia vaihtoehtoja. Lapsille voi antaa vaihtoehtoja kertoa suullisesti, kirjoittaa, piirtää, puhua, viittoja tai näyttää elekielellä omia näkemyksiään. Kuulemisen toteuttajan on hyvä kysyä lapsilta, kuinka he itse haluavat tulla kuulluiksi. Ryhmän sisällä saattaa olla useita toiveita osallistumisen tapoihin liittyen. Kuulemisen toteuttajan ei pidä olettaa, että kaikki lapset osaavat kirjoittaa tai kykenevät rikkaaseen verbaaliseen itseilmaisuuksiin. Varsinkin alkuopetusikäisten lasten kirjoitustaidoissa voi olla suuriakin eroja. On kuitenkin syytä huomioida, että myös vanhempien lasten mielestä voi olla miellyttävämpää kertoa näkemyksistään suullisesti tai piirtämällä kirjoittamisen sijaan.

Lapsiryhmässä voi olla myös hiljaisia tai sivuun vetäytyviä lapsia. Kuulemisen toteuttajan kannattaa miettiä etukäteen, miten kohdata lapset, jotka ilmaisevat halunsa osallistua kuulemiseen mutta eivät näytä osallistuvan aktiivisesti. Sivuu vetäytyvät lapset voivat joko tarvita enemmän aikuisen huomiota ja tukea itsensä ilmaisemiseen tai haluta tilaa toimia itsenäisemmin. Joillekin lapsille on tärkeää tietää, että muut lapset eivät lue, kuule tai näe heidän vastauksiaan. Vaikka aikuisen mielestä vaikuttaisi siltä, että jotkut lapset eivät osallistu aktiivisesti, pelkästään kuulemisessa mukanaolo voi kuitenkin olla heille tärkeää ja tarjota merkittävän osallisuuden kokemuksen (Turja, 2020). Nuoret lapset voivat olla ylpeitä osallistumisestaan ja kokea, että he ovat olleet mukana tekemässä jotakin tärkeää.

3.4 Lasten näkemysten kirjaaminen

Lasten näkemysten kirjaaminen on monivaiheinen prosessi. Työpajassa, jossa lapset saavat piirtää, kirjoittaa tai muulla tavoin osallistua kirjaamiseen, he itse kirjaavat tärkeimmät asiat paperille. Kuulemisen toteuttajan tehtäväksi jää varmistaa, että vastaukset on ymmärretty siten kuin lapset ovat ne itse tarkoittaneet. Sen jälkeen kuulemisen toteuttaja tai muu tahojäsen antaa vastaukset sellaiseen muotoon, että niitä voidaan hyödyntää siinä toiminnassa, jota varten kuuleminen toteutettiin, esimerkiksi päätöksenteossa tai toiminnan suunnittelussa tai kehittämisessä.

Jotta lasten näkemykset olisivat hyödyksi päätöksenteossa, kirjaamisessa tulee käyttää lapsilähtöistä näkökulmaa. Lapsilähtöisyys kirjaamistilanteessa tarkoittaa, että vastaukset kirjaetaan siten kuin lapset ovat ne tarkoittaneet ja että kaikki lapsille relevantit asiat kirjataan. Kuulemisen toteuttajan on tilaisuuden aikana tai lopussa käytävä vastaukset läpi yhdessä lasten kanssa, jotta hän voi varmistua, että on ymmärtänyt vastaukset oikein.

Vastausten asianmukainen kirjaaminen ja ymmärtäminen voidaan varmistaa esimerkiksi kysymällä: ”Kirjoitin näin; onko tämä oikein?” ”Kun sanoit näin, tarkoittiko...?” ”Haluatko kertoa tästä piirustuksesta?” ”Kerrotko enemmän...?” Tärkeää tämä on erityisesti silloin, kun lapset eivät ole itse kirjoittaneet vastauksiaan paperille vaan aikuinen on poiminut ne esimerkiksi lasten puheista tai piirustuksista. Lapset voivat myös ilmaista, etteivät halua jotakin asiaa kirjattavan. Tällöin kuulemisen toteuttajan tulee jättää kyseiset asiat kirjaamatta ja kunnioittaa lasten vapaaehtoisuutta tutkimukseen osallistumiseen.

3.5 Kuulemistilaisuuden päättäminen

Kuulemistilaisuuden lopussa on hyvä muistaa kiittää lapsia. Heille voi antaa palkkioksi pienen lahjan, jos kuulemisen toteuttaja haluaa osoittaa arvostavansa lasten kuulemiselle antamaa aikaa ja työskentelyä kuulemisen aikana. Kuulemistilaisuuden lopussa on hyvä kerrata, mihin kuulemisen vastaukset kerätään ja mitä niille tapahtuu tilaisuuden jälkeen. Kuulemistilaisuuden jälkeen myös varmistetaan, että lapsilla on turvallinen paikka, johon mennä. Esimerkiksi päiväkodeissa tai kouluissa sovitaan henkilökunnan kanssa, mihin lapset siirtyvät tilaisuuden jälkeen.

TARKISTAKAA kuulemisen aikana seuraavat asiat:

- **Lapsille on taattu turvallinen, inklusiivinen tila.** Lapsille luodaan inklusiivinen, turvallinen ilmapiiri, jossa he voivat ja uskaltavat ilmaista omia näkemyksiään. On tärkeää varmistaa, että kaikilla on mahdollisuus osallistua ja että tila on saavutettava ja tarvittaessa esteetön.
- **Kuuleminen on toteutettu kulttuuritietoisesti, sukupuolitietoisesti ja kielitietoisesti.** Kuulemistilaisuudessa kunnioitetaan kaikista kulttuuritaustoista tulevia lapsia, ja tilaisuuteen pyritään luomaan syrjimätön ilmapiiri. Kuulemisen suorittaja hyväksyy ajatuksen sukupuolten, seksuaalisen suuntautumisen ja identiteettien moninaisuudesta. Kuulemisessa huomioidaan mahdollinen kielten moninaisuus.
- **Lapsen oman näkemyksen ilmaisemista tuetaan huomioimalla hänen ikänsä, kehitystasonsa ja kykynsä.** Kuulemisen toteuttajan tulee varmistaa, että kaikkien äänet tulevat esiin. Lapsia on tuettava heidän mielipiteidensä ja näkemystensä ilmaisemisessa.
- **Näkemykset on kirjattu asianmukaisesti.** Kirjaamisessa käytetään lapsilähtöistä näkökulmaa. Lapsilähtöisyys kirjaamistilanteessa tarkoittaa, että vastaukset kirjataan siten kuin lapset ovat ne tarkoittaneet ja että kaikki lapsille relevantit asiat kirjataan.
- **On varmistettu, että osallistujien näkemykset on ymmärretty oikein.** Kuulemistilaisuudessa on hyvä keskustella lasten kanssa heidän vastauksistaan, jotta voidaan varmistua, että kuulemisen toteuttaja on ymmärtänyt ne oikein.

4 Kuulemisen jälkeen

4.1 Aineiston jäsentäminen, analysointi ja käyttäminen päätöksenteossa

Kuulemistilaisuuden jälkeen kuulemisen toteuttajalla on usein koossa laaja aineisto. **Aineisto todennäköisesti vaatii jäsentelyä, kontekstualisointia ja analyysia, jotta sitä voidaan käyttää päätöksenteossa, suunnittelussa tai kehittämisessä tai muussa toiminnassa, jota varten kuuleminen toteutettiin.** Aineiston jäsentäminen päätöksentekoprosesseissa hyödynnettävään muotoon voi vaatia erilaisten aineistonanalyysimenetelmien osaamista. Lasten vastaukset vaativat usein tulkintaa ja kontekstualisointia. Aineistoa analysoitaessa tulee pohtia, mitä lapset ovat halunneet viestiä, mitkä asiat ovat kuulemisen aiheen ja tarkoituksen kannalta relevantteja ja mitkä asiat ovat lapsille tärkeitä. Aineistosta voidaan pyrkiä tulkitsemaan myös implisiittisesti esiin tulevia teemoja, mutta on oltava hyvin huolellinen, ettei lasten sanomisia muunnella tai ylitulkita.

Jos aineiston keruussa on käytetty Muuttuva väestö -hankkeen työpajamenetelmän vastauspaperia (kuvio 1 sekä liitteet 1, 2 ja 3), yksinkertaisin tapa jäsentää aineisto on luokitella vastaukset käytettyjen aihealueiden ja teemojen mukaisesti: a) asioita, jotka tekevät iloiseksi, b) asioita, jotka hämmentävät, c) toivomuksia ja d) terveisiä päätöksentekijöille. Aineistosta kannattaa nostaa esiin samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia sekä kirjoittaa yhteenveto. Jos analyysia haluaa jatkaa, on tarpeen tutustua erilaisiin tutkimusmenetelmiin. Esimerkiksi sisällönanalyysi (esim. Tuomi & Sarajärvi, 2018) ja teemanalyysi (esim. Braun & Clarke, 2006) voivat olla hyödyllisiä menetelmiä työpaja-aineiston analyysissa.

Aineiston jäsentämisen ja/tai analysoinnin jälkeen se toimitetaan niille tahoille, joilla on mahdollisuus vaikuttaa kyseessä olevan asian päätöksentekoon. Lasten näkemyksillä tulee olla todellisia mahdollisuuksia vaikuttaa päätöksiin tai toiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen, minkä vuoksi ne on toimitettava relevanteille tahoille hyvissä ajoin. Asiasta päättävillä tahoilla on velvollisuus suhtautua lasten näkemyksiin tosissaan ja kohdella niitä tasavertaisesti muiden näkemysten kanssa.

4.2 Tiedon palauttaminen lapsille

Lasten näkemyksillä on oltava todellisia mahdollisuuksia vaikuttaa päätöksentekoon, ja lasten on saatava tietoa näistä vaikutuksista (Lundy, 2007). Lapsille tulee kertoa, miten heidän näkemyksensä vaikuttivat päätöksentekoon. Lapsille kerrotaan, miksi tietty päätös on tehty tai miksi tiettyyn ratkaisuun on päädytty. Heille täytyy tulla varmuus siitä, että heidän näkemyksensä on huomioitu ja että ratkaisuun päätymisellä on järkevä syy.

Tiedon palauttaminen lapsille on haastavaa, jos lapset ovat osallistuneet kuulemiseen nimettömästi eikä yhteystietoja ole kerätty. Tiedon palauttaminen on haastavaa myös silloin, jos päätös syntyy vasta kuukausien tai vuosien päästä kuulemisesta. Näissä tapauksissa lapsille kerrotaan kuulemistilaisuudessa, miksi tietoa ei voida palauttaa heille ja mistä he voivat tarkistaa, miten heidän vastauksensa ovat vaikuttaneet päätöksentekoon. Vaikka tiedon palauttaminen juuri samoille lapsille ei aina ole mahdollista, tieto voidaan palauttaa sille toimijalle, jonka kautta lapset tavoitettiin – esimerkiksi koululle, päiväkodille, nuorisotoimelle, harrastustoimijalle tai järjestölle.

4.3 Päätöksen arviointi

Päätöksentekijän täytyy huomioida, että päätösten tekeminen lasten näkemysten pohjalta ei tarkoita, että heidän ehdotuksensa hyväksyttäisiin aina sellaisinaan. Päätöksentekoprosessiin osallistuneille lapsille on kuitenkin kerrottava, miksi tietynlaiseen ratkaisuun on päädytty. Vaikka kuuleminen on toteutettu lapsilähtöisesti – eli tuomalla esiin lasten näkemykset heidän omista lähtökohdistaan –, vastausten tulkinnassa ja päätöksenteossa voidaan käyttää aikuisen näkökulmaa lasten asioista. **Päätöksen tekemisessä tulee kiinnittää erityistä huomioita heikommassa asemassa oleviin lapsiryhmiin. Ennen kuin päätös tehdään, on aina arvioitava, miten se vaikuttaa juuri kyseisiin lapsiin.**

Aikuisella on aina vastuu huolehtia siitä, että päätöksessä on huomioitu asiat, joita lapset eivät välttämättä ikänsä, kokemuksensa tai kehitystasonsa vuoksi voi tai osaa huomioida vastauksissaan. Muuttuva väestö -tutkimukseen osallistuneet lapset muistuttivat lasten näkemysten kuulemisen tärkeydestä. Lasten mielestä aikuisten on silti muistettava, että lapset ovat vielä nuoria (kuvio 2). Lopullisesta päätöksestä on aina vastuussa aikuinen.

Kuvio 2.

Muuttuva väestö –tutkimukseen osallistuneiden lasten terveisiä aikuisille siitä, mitä olisi tärkeää muistaa, kun kuullaan lapsia.

TARKISTAKAA kuulemisen jälkeen seuraavat asiat:

- **Aineisto on jäsennetty sellaiseen muotoon, että sitä voidaan käyttää päätöksenteossa.**
Kuulemisen toteuttaja tai muu sovittu taho kokoaa lasten vastaukset ja jäsentää ne sellaiseen muotoon, että niitä voidaan käyttää päätöksenteon tai toiminnan suunnittelun tukena.
- **Näkemykset on viety oikeille tahoille.** Aineisto toimitetaan niille tahoille, joilla on mahdollisuus vaikuttaa kyseessä olevan asian päätöksentekoon.
- **Lasten näkemyksiä kohdellaan muiden näkemysten kanssa tasavertaisesti päätöksenteossa.**
Lasten näkemyksille on annettava todellinen painoarvo päätöksenteossa ja valmistelu-, suunnittelu- tai kehittämistyössä.
- **Lapsille on kerrottu, miten heidän näkemyksensä vaikuttivat päätöksentekoon.** Lasten näkemyksillä on oltava vaikutuksia päätöksentekoon, ja heidän on saatava tietoa näistä vaikutuksista. Lapsille kerrotaan, miksi tietty päätös on tehty tai miksi tiettyyn ratkaisuun on päädytty.
- **Aikuinen on ottanut vastuun päätöksestä.** Aikuisella on aina vastuu huolehtia siitä, että päätöksessä on huomioitu asiat, joita lapset eivät välttämättä ikänsä, kokemuksensa tai kehitystasonsa vuoksi voi tai osaa huomioida.

5 Lasten kuulemisen laatukriteeristö

Lasten kuulemisen laatukriteeristö ja ohjeistus julkaistiin Muuttuva väestö -tutkimushankkeen loppuraportissa (Salovaara ym., 2023, s. 77–79). Laatukriteeristö toimii tarkistuslistana, jonka avulla kuulemisen toteuttaja voi seurata, että kaikki tarvittavat asiat on huomioitu kuulemisprosessin eri vaiheissa.

Laatukriteeristön avulla voidaan tarkistaa, että kuuleminen toteutetaan lapsilähtöisesti ja eettisesti kestäväällä tavalla. Kriteeristön avulla voidaan arvioida myös jo toteutetun kuulemisen laatua. Eri osa-alueiden laadun arviointi auttaa hahmottamaan koko kuulemisprosessin onnistumista.

Toiminta	Riittämätön Ei toteutunut	Perustaso Toteutunut jossain määrin	Hyvä Toteutunut hyvin	Kiitettävä Toteutunut erittäin hyvin
Kuulemisen lähtökohdat				
Lapsilähtöisyys				
Paikkaaperustaisuus				
Kuulemisen aiheesta on tehty esiselvitystä				
On tehty erityisiä toimia, jotta kuulemisella tavoitetaan eri taustoista ja lähtökohdista tulevia lapsia				
Lasten kuulemisen on toteuttanut tehtävään koulutettu henkilö				
Kuulemisen eettiset ja lakisäätteiset asiat				
Tarvittavat luvat ja suostumukset on hankittu asianmukaisesti				
Lapsille on kerrottu, millä tavalla heidän henkilötietojaan kerätään, käsitellään ja säilytetään				
Lapsille on annettu tietoa kuulemisen aiheesta, tarkoituksesta ja menetelmistä				
Lapsille on kerrottu, ketkä tai mikä taho toimii yleisönä				
Lapset ovat antaneet oman suostumuksensa osallistumiseen				
Lapsille on kerrottu kuulemistilaisuuden vapaaehtoisuudesta				
Lapsille on kerrottu, mistä he saavat lisätietoja kuulemisesta ja päätöksenteosta				
Kuulemisesta mahdollisesti aiheutuvat riskit on kartoitettu ja niihin on varauduttu				

Toiminta	Riittämätön Ei toteutunut	Perustaso Toteutunut jossain määrin	Hyvä Toteutunut hyvin	Kiitettävä Toteutunut erittäin hyvin
Lasten eri tavat ilmaista näkemyksiään kuulemisessa				
Lapsille on taattu turvallinen, inklusiivinen tila				
Kuuleminen on toteutettu kulttuuritietoisesti, sukupuolitietoisesti ja kielitietoisesti				
Lapsen oman näkemyksen ilmaisemista tuetaan huomioimalla hänen ikänsä, kehitystasonsa ja kykynsä				
Kohderyhmälle on valittu sopivin kuulemismenetelmä				
Lasten näkemysten kirjaaminen ja eteenpäin vieminen				
On varmistettu, että osallistujien näkemykset on ymmärretty oikein				
Näkemykset on kirjattu asianmukaisesti				
Aineisto on jäsennetty sellaiseen muotoon, että sitä voidaan käyttää päätöksenteossa				
Lasten näkemykset on viety oikeille tahoille				
Lasten näkemysten oikea-aikainen huomiointi päätöksenteossa				
Lapset on otettu mukaan heti prosessin alkuvaiheessa				
Lasten näkemyksiä kohdellaan päätöksenteossa tasavertaisesti muiden näkemysten kanssa				
Tiedon palauttaminen lapsille ja aikuisen vastuu päätöksestä				
Lapsille on kerrottu, miten heidän näkemyksensä vaikuttivat päätöksentekoon				
Aikuinen on ottanut vastuun päätöksestä				

6

Lähteet

Aivoliitto. (2023). Esteetön viestintä. Haettu 16.10.2023 osoitteesta <https://www.aivoliitto.fi/kommunikaatiokeskus/kehityksellinenkielihairio/ohjaus-ja-neuvonta/esteeton-viestinta/>

Aro, R., Aro, T., Hongisto, P., Kaarakainen, S.-S., Kalland, M., Kyösti, A., Puumalainen, J., Salovaara, V., Varjo, J. & Volmari, S. (2023). *Väestömuutoksen vaikutukset varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen järjestämiseen: Kansalliset ja kansainväliset kokemukset, seurantaindikaattorit sekä lasten ja nuorten kuulemisen laatukriteeristö*. (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:52). Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-961-5>

van Bijleveld, G.G., Bunders-Aelen, J. F.G., Dedding, C. W. M. (2020). Exploring the essence of enabling child participation within child protection services. *Child & family social work*. 25(2), 286–293.

Braun V. & Clarke V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

eOppiva & kansallinen lapsistrategia. (2023). Lapsen oikeuksien viikko 20.–26.11.2023. Haettu 20.11.2023 osoitteesta <https://www.eoppiva.fi/kokoelmat/lapsen-oikeudet/>

Fagerström, I. & Östman, N. (2019). *Jag vill också vara med. Handbok för delaktighetsfrämjande processnätverk i arbete med barn och unga*. (FSKC rapporter 1). Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området & Mathilda Wrede-institutet. https://fskc.fi/Site/Data/2067/Files/Handbok_Delaktighet_FSKC_01_2019.pdf

Gerrits, M. H., Goudena, P. P., & van Aken, M. A. G. (2005). Child–parent and Child–peer Interaction: Observational Similarities and Differences at age Seven. *Infant and Child Development*, 14(3), 229–241. <https://doi.org/10.1002/icd.377>

Hart, R. (1992). *Children's Participation: From Tokenism to Citizenship*. UNICEF Innocenti Essays 4. International Child Development Centre of UNICEF. <https://www.unicef-irc.org/publications/100-childrens-participation-from-tokenism-to-citizenship.html>

Helavirta, S. (2007). Lasten tutkimushaastattelu: Metodologista hermistystä, joustoa ja tasapainottelua. *Yhteiskuntapolitiikka-YP*, 72(6), 629–640. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117416>

Hipp, T. & Palsanen K. (2014). Lasten osallistumisen etiikka – lapset ja nuoret palveluiden kehittäjinä. *Kymmenen periaatetta*. Lastensuojelun keskusliitto. https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Lasten_osallistumisen_etiikka1.pdf

Iivonen, E., & Pollari, K. (2021). *Lapsivaikutusten arvioinnin käsikirja lainvalmistelijoille* (Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 5). Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-370-8>

Iivonen, E., & Pollari, K. (2022). *Lapsivaikutusten arvioinnilla parempia päätöksiä – Lapsivaikutusten arviointi, lapsibudjetointi sekä lapset ja nuoret tiedontuottajina hyvinvointialueella. Ohjeistus hyvinvointialueiden päättäjille, nuorisovaltuustoille ja viranhaltijoille* (Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2). Valtioneuvoston kanslia. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-166-7>

Kalland, M. (2020). Lapsen osallisuus päiväkodin arjessa. Teoksessa Pakanen, A. (toim.), *Varhaiskasvatuksen opettajan kalenteri 2020–2021*. PS-kustannus.

Kirby, P. Lanyon, C., Cronin, K. & Sinclair, R. (2003). *Building culture of participation. Involving children and young people in policy, service planning, delivery and evaluation. A Handbook*. National Children's Bureau. Department for Education and Skills.

Kyösti, A., Kaarakainen, S.-S., Volmari, S., Wallenius, T. J., Merikukka, M., Salovaara, V., Kalland, M., Varjo, J., & Virtanen, P. (2023). *Muuttuva väestö: Väestönmuutoksen vaikutukset varhaiskasvatukseen sekä esi- ja perusopetukseen*. (Itlan raportit ja selvitykset 1). Itla - Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö.

L 2007/417. Lastensuojelulaki. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

L 731/1999. Suomen perustuslaki. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P6>

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (2018). LAVA. *Lapsivaikutusten arviointi*. <https://www.julkari.fi/handle/10024/136377>

Lapsiasiavaltuutettu. (2023). *Lapsibarometri*. Haettu 10.11.2023 osoitteesta <https://lapsiasia.fi/lapsibarometri>

Lundy, L. (2007). "Voice" is not enough: conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal*, 33(6), 927–942. <https://doi.org/10.1080/01411920701657033>

Nilsson, S., Björkman, B., Almqvist, A.-L., Almqvist, L., Björk-Willén, P., Donohue, D., Enskär, K., Granlund, M., Huus, K. & Hvit, S. (2015). Children's voices – Differentiating a child perspective from a child's perspective. *Developmental Neurorehabilitation*, 18(3), 162–168. <https://doi.org/10.3109/17518423.2013.801529>

Pelastakaa Lapset ry. (2023a). *Katsele palveluita lapsen silmin -työkirja*. <https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2021/11/16142112/katsele-palveluita-lapsen-silmin-tyokirja-valmis.pdf>

Pelastakaa lapset ry. (2023b). *Muistilista lasten kohtaamiseen*. https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2023/06/19101744/kohtaamisen-muistilista_huoneentaulu.pdf

Russell, A., Pettit, G. S., & Mize, J. (1998). Horizontal Qualities in Parent–Child Relationships: Parallels with and Possible Consequences for Children's Peer Relationships. *Developmental Review*, 18(3), 313–352. <https://doi.org/10.1006/drev.1997.0466>

S 60/1991. Yleissopimus lapsen oikeuksista. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2

Salovaara, V., Hongisto, P., Kalland, M. & Puumalainen, J. (2023). Lasten ja nuorten ääni varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen muutoksissa. Teoksessa Aro, R., Aro, T., Hongisto, P., Kaarakainen, S.-S., Kalland, M., Kyösti, A., Puumalainen, J., Salovaara, V., Varjo, J. & Volmari, S. (2023). *Väestönmuutoksen vaikutukset varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen järjestämiseen: Kansalliset ja kansainväliset kokemukset, seurantaindikaattorit sekä lasten ja nuorten kuulemisen laatukriteeristö*. (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 52). Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-961-5>

Save the Children. (2021). *The Nine Basic Requirements for Meaningful and Ethical Children's Participation*. https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/basic_requirements-english-final.pdf/

Shier, H. (2001). Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. *Children & Society*, 15(2), 107–117. <https://doi.org/10.1002/chi.617>

Stenvall, E. (2020). *Lasten ja nuorten osallisuus kansallisessa lapsistrategiassa. Osa 2: Osallisuuden toteutuminen lapsistrategian valmistelussa* (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:39). Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8435-6>

Stenvall, E., Tiitinen, L., Saarinen, L., Pollari, P. & Sirtamo, J. (2021). *Lasten kuulemisen käsikirja lainvalmistelijoille*. (Valtioneuvoston kanslian julkaisu 2021:6). Valtioneuvoston kanslia.

Suomen UNICEF. (2023). Käytännön esimerkit kuulemisen menetelmistä. Haettu 15.9.2023 osoitteesta <https://www.lapsiystavallinenkunta.fi/kaytannon-esimerkit-kuulemisen-menetelmista>

Suomen virallinen tilasto [SVT]. (2023). 13vb -- Varhaiskasvatukseen osallistuneet lapset ikävuosittain, 2015–2021. Tilastokeskus. Haettu 3.10.2023 osoitteesta https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaka/statfin_vaka_pxt_13vb.px/

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos [THL]. (2023a). Kouluterveyskyselyt. Haettu 14.11.2023 osoitteesta <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lasten-ja-nuorten-hyvinvointi-kouluterveyskysely>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos [THL]. (2023b). Lastensuojeluilmoitus ja lastensuojeluasian vireilletulo. Päivitetty: 30.5.2023. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo>

Tietosuojavaltuutetun toimisto. (2023a). Etusivu. Haettu 16.11.2023 osoitteesta <https://tietosuoja.fi/etusivu>

Tietosuojavaltuutetun toimisto. (2023b). Mikä on henkilötieto? Haettu 1.11.2023 osoitteesta <https://tietosuoja.fi/mika-on-henkilotieto>

Tulensalo, H., Kalliomeri R., & Laimio, J. (2021). *Kohti lapsen näköistä osallisuutta*. Pelastakaa lapset ry. <https://www.pelastakaaalapset.fi/lapsilta-opittua/lapsilta-opittua/osallisuus/kohti-lapsen-nakoista-osallisuutta/kohti-lapsen-nakoista-osallisuutta-kirja/>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (uud. laitos). Tammi.

Turja, L. (2010). Lapset osallisina – kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. Teoksessa Turja, L. & Fonsén, E. (toim.), *Suuntana laadukasvarhaiskasvatus. Professori Eeva Hujalan matkassa* (s. 30–47) Suomen Varhaiskasvatus ry.

Turja, L. (2020). Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (s. 38–55). (5. painos). PS-kustannus.

UNICEF & Pelastakaa Lapset ry. (2023). Opas lasten näkemysten kuulemiseen. Haettu 25.10.2023 osoitteesta <https://www.lapsiystavallinenkunta.fi/lapsiystavallinen-kunta-mallin-tyovaiheet/nykytilan-kartoituksella-arvioidaan-kunnan-lapsiystavallisuuden-tilaa/opas-lasten>

Valtion nuorisoneuvosto. (2023). Nuorisobarometri. Haettu 14.11.2023 osoitteesta <https://tietoanuorista.fi/nuorisobarometri/>

Weckström, E. (2021). *Kertoen rakennettu – toimien toteutettu: Sosiaalisesti kestävän osallisuuden toimintakulttuurin rakentaminen varhaiskasvatuksessa*. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4288-3>

7

Liitteet

LIITE 1.

Muuttuva väestö -tutkimushankkeessa kehitetty lasten kuulemisen työpajojen vastauspohja suomeksi.

 Kertokaa...	 Minut tekee iloiseksi...	 Viesti aikuisille/päätäjille...
 Minua harmittaa...	 Jos saisin toivoa...	

LIITE 2.

Muuttuva väestö -tutkimushankkeessa kehitetty lasten kuulemisen työpajojen vastauspohja ruotsiksi.

 Berätta...	 Det här gör mig glad...	 Meddelande till de vuxna eller till dem som bestämmer...
 Det här känns tråkigt...	 Om jag fick önska...	

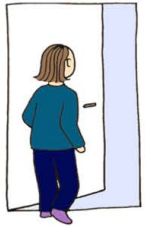
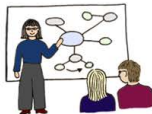
LIITE 3.

Muuttuva väestö -tutkimushankkeessa kehitetty lasten kuulemisen työpajojen vastauspohja pohjoissaameksi.

 Muitalehket...	 Mu dahká ilolažžan...	 Sátni rávesolbmuide/ mearrideaddjiide...
 Mu váivvida...	 Jus oaččošin sávvat...	

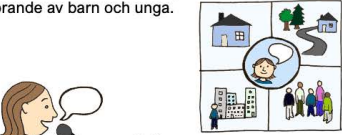
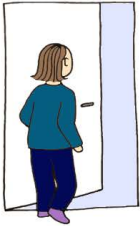
LIITE 4.

Muuttuva väestö -tutkimushankkeessa kehitetty malli kuulemisprosessin vaiheiden havainnollistamiseen suomeksi.

Tutkimuksen aihe, tavoite ja menetelmät Aihe: Lapsivaikutusten arviointi, lasten ja nuorten kuuleminen. Tavoite: Tutkimusta tehdään, jotta lasten ja nuorten näkemykset tulisivat paremmin esiin. Menetelmä: Työpajoja lasten ja nuorten kanssa. 	Anonymiteetti Saat osallistua työpajaan täysin nimettömästi. Se tarkoittaa, että sinun ei tarvitse kertoa nimeäsi, ikääsi tai muita asioita, jos et halua. Kaikki tiedot käsitellään anonymisti. Se tarkoittaa, että nimesi ei tule esiin missään raportissa.	Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista Voit kieltäytyä työpajaan osallistumisesta tai keskeyttää työpajaan osallistumisen milloin tahansa työpajan aikana. Sinun ei tarvitse kertoa, miksi et halua osallistua. Kieltäytyminen ei vaikuta sinuun kielteisesti.
Saa kysyä! Voit kysyä meiltä mitä tahansa tutkimuksesta ennen työpajaa, työpajan aikana tai sen jälkeen. 	Mitä tapahtuu työpajan jälkeen? Tutkimuksesta valmistuu tieteellisiä julkaisuja, joiden kautta jaetaan uutta tietoa. Aiheesta pidetään myös esityksiä ja annetaan opetusta.	Haluatko osallistua?

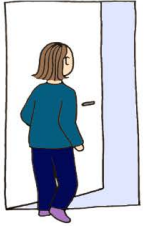
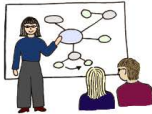
LIITE 5.

Muuttuva väestö -tutkimushankkeessa kehitetty malli kuulemisprosessin vaiheiden havainnollistamiseen ruotsiksi.

Forskningsens tema, syfte och metod Tema: Barnkonsekvensbedömning, hörande av barn och unga. Syfte: Forskningen görs för att föra fram barns och ungas åsikter. Metod: Workshoppar/diskussioner med barn och unga. 	Anonymitet Du får delta helt anonymt. Det betyder att du inte behöver berätta ditt namn, ålder eller andra saker om dig själv om du inte vill. All information behandlas anonymt. Det betyder att ditt namn inte kommer fram då vi berättar om resultaten.	Det är helt frivilligt att delta i forskningen Du behöver inte delta i diskussionen, och du när som helst avbryta eller bestämma att du inte vill delta i diskussionen. Du behöver inte berätta varför du inte vill delta. Det händer inget tråkigt om du inte deltar.
Du får fråga! Du får fråga oss vad som helst före diskussionen, under diskussionen eller efter diskussionen. 	Vad händer efter diskussionen? Vi skriver vetenskapliga publikationer, rapporter och andra texter, så att vi sprider ny kunskap. Vi berättar också om resultaten för andra och undervisar om temat.	Vill du delta?

LIITE 6.

Muuttuva väestö -tutkimushankkeessa kehitetty malli kuulemisprosessin vaiheiden havainnollistamiseen pohjoissaameksi.

Dutkamuša fáddá, mihttomearri ja metodat Fáddá: Mánnváikkuhusaid árvvoštallan, mánáid ja nuoraid gullan. Mihttomearri: Dutkamuš dahkkojuvvo, vai mánáid ja nuoraid oainnut boadášedje buorebut ovdan. Metoda: Bargobájiit mánáiguin ja nuoraiguin. 	Anonymitehta Oaččut oassálastit bargobádjái ollásit anonyman. Dat mearkkaša, ahte don it dárbbas muitalit iežat nama, agi dahje eará áššiid, jus it háliit. Buot dieđut gieđahallojuvvojit anonyman. Dat mearkkaša, ahte du nama ii boade ovdan mänge raporttas.	Dutkamušii oassálastin lea ollásit eaktodáhtolaš Sáhtát biehttalit oassálastimis bargobádjái dahje gaskkalduhttit bargobádjái oassálastima goas ihkinnassii bargobáji áigge. Don it dárbbas muitalit, manne it háliit oassálastit. Biehttaleapmi ii váikkut dutnje negatiivvalaččat.
Jeara fal! Sáhtát jearrat mus maid ihkinnassii dutkamuša birra ovdal bargobáji, bargobáji áigge dahje dan manjá. 	Mii dáhpáhuvvá bargobáji manjá? Dutkamušas gárvánit diedalaš publikašuvnnat, maid bokte juohkit odđa dieđuid. Fáttá birra dollojuvvojit maiddái ovdanbuktimat ja addojuvvo oahpahus.	Háliidatgo oassálastit?

LIITE 7.

Muuttuva väestö -tutkimushankkeessa kehitetty malli kuulemisprosessin vaiheiden havainnollistamiseen.

